

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ
POLİS AKADEMİYASI**

“DİO-nun inzibati fəaliyyəti” kafedrası

“İNZİBATI MƏSULİYYƏT” FƏNNİ ÜZRƏ

*Qiyabi təhsilənlər üçün
(əlavə təhsil)*

M Ü H A Z İ R Ə

Mövzu № 2. “İnzibati tənbehlər və onların tətbiq edilməsi”

Tərtib etdi: “DİO-nun inzibati fəaliyyəti” kafedrasının rəisi, polis polkovniki,
h.ü.f.d., dosent Rafiq Nəcəfquliyev

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə olunmuş və təsdiq edilmişdir.

Protokol № ____ “ ____ ” _____ 2017-ci il.

Əlavə edilib: “ ____ ” _____ 2017-ci il.

Dəyişiklik və əlavə edilib: “ ____ ” _____ 2019-cu il.

Əlavə edilib: “ ____ ” _____ 2020-ci il.

Bakı – 2017

Mövzu № 2. İnzibati tənbehlər və onların tətbiq edilməsi

Plan:

Giriş

1. İnzibati tənbehlərin anlayışı və mahiyyəti.
2. İnzibati tənbehlərin sistemi və növləri. DİO tərəfindən tətbiq edilən inzibati tənbehlər.
3. İnzibati tənbehlərin tətbiq edilməsinin ümumi qaydaları.
4. İnzibati xətlər haqqında işlərin aidiyyətliyinin anlayışı və növləri.

Nəticə

İstifadə və tövsiyə edilən mənbələr:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Hüquq Yayın Evi-Bakı, 2016.
2. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsi. Bakı, 2016.
3. “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2015.
4. “Vətəndaşların müraciətləri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2015.
5. “Yetkinlik yaşına çatmayanların baxımsızlığının və hüquq pozuntularının profilaktikası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2015.
6. Azərbaycan Respublikasının 31 may 2002-ci il tarixli Qanunu ilə təsdiq edilən “Yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyalar haqqında” Əsasnamə.
7. “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il 29 dekabr tarixli 96-VQ nömrəli Qanununun tətbiqi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 fevral 2016-cı il tarixli Fərmanı.
8. “İnzibati xətlər haqqında işlərə baxmağa səlahiyyəti olan vəzifəli şəxslərin Siyahısının təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 23 fevral 2017-ci il tarixli Fərmanı.
9. Azərbaycan Respublikasının DİN-in Q52-001-17 nömrəli 25 dekabr 2017-ci il tarixli qərarı “Bakı metropolitenində polis şöbəsinin nəzarətinə daxil olan xidməti ərazinin müəyyən edilməsi barədə”.
10. Azərbaycan Respublikasının DİN-in Ə844-001-20 nömrəli 12 oktyabr 2020-ci il tarixli əmri: “Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 2020-ci il 2 sentyabr tarixli Qərarının elan edilməsi barədə”.
11. Dərslik. İnzibati hüquq. R. Nəcəfquliyev. Bakı, 2018.
12. Tədris kursu. İnzibati məsuliyyət R. Nəcəfquliyev. Bakı, 2018.
13. Dərs vəsaiti. İnzibati məsuliyyət. V. Abışov, R. Nəcəfquliyev. Bakı, 2017.
14. Учебное пособие. Судебная практика по административному праву Рихтер И., Шупперт Г.Ф.: Москва.: Юрист, 2000.
15. Наук.-практик.посібник. Адміністративний процес. Загальна частина. Федеративная Республіка Німеччини Україна.
16. www.e-qanun.az; www.huquqiaktlar.gov.az;
17. www.din.gov.az
18. www.preslib.az.

Giriş

Azərbaycan Respublikası “Polis haqqında” Qanunun 3-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin 9-cu bəndinə əsasən polisin əsas vəzifələrindən biri də Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyənləşdirilmiş səlahiyyətləri daxilində inzibati tənbeh və ya başqa təsir tədbirləri tətbiq etmək, tutulmuş və inzibati xəyata görə həbsə alınmış şəxsləri saxlamaqdan ibarətdir.

Birinci sualda inzibati tənbehlərin normati anlayışı, nəzəri şərh veriləcək və onun mahiyyəti açıqlanaçaqdır.

Mühazirəmizin ikinci sualının açıqlanması vasitəsi ilə siz, inzibati tənbehlərin sistemi və növləri barədə nəzəri biliklər əldə etmiş olacaqsınız. Çünki, təcrübədə yaranmış real vəziyyətdən asılı olaraq, təqsirkar şəxsə qarşı bu və ya digər tənbeh növü tətbiq edilir. Məhz bu səbəbdən siz, hansı inzibati tənbehlərin əsas, hansı inzibati tənbehlərin əlavə olmasını öyrənməlisiniz.

Mühazirəmizin üçüncü sualının açıqlanması ilə əldə edəcəyiniz nəzəri biliklərin vasitəsi ilə siz, gələcək fəaliyyətinizdə qanunvericiliyə müvafiq olaraq bu və ya digər tənbeh növünün tətbiqini düzgün həyata keçirmiş olacaqsınız.

Üçüncü sualının açıqlanması ilə İXM-nin 23-cü maddəsinə əsasən müəyyən edilmiş tənbeh növlərindən hansılarının polis tərəfindən tətbiq edilməsi barədə nəzəri biliklər əldə edəcəksiniz.

Mühazirənin yekun sualı üzrə inzibati xətalər haqqında işlərin aidiyyətiyyətinin anlayışı və növləri haqqında verilən məlumatlar əsasında inzibati xətalərin xəbərdar edilməsi, habelə inzibati xəta hadisəsi baş verdikdən sonra edilməli olan (qanunvericiliklə dairəsi müəyyən edilən) hərəkətlərin hansı subyektlərə məxsus olması haqqında biliklər əldə edəcəksiniz.

Sual 1. İnzibati tənbehlərin anlayışı və mahiyyəti

Azərbaycan Respublikası İXM-in 21-ci maddəsinə əsasən, inzibati tənbeh məsuliyyət tədbiridir və inzibati xəta törədən şəxsi qanunlara əməl edilməsi ruhunda tərbiyələndirmək, habelə həm inzibati xəta törətmiş şəxs, həm də başqa şəxslər tərəfindən yeni inzibati xəta törədilməsinin qarşısını almaq məqsədi daşıyır.

Qanunvericinin mövqeyindən aydın olur ki, inzibati tənbeh inzibati xəta törədilməsinə görə təqsirkar şəxsə (fiziki şəxsə, vəzifəli şəxsə, hüquqi şəxsə) tətbiq edilən inzibati məsuliyyət tədbiridir. İnzibati tənbeh tədbirləri İXM-in 22-ci maddəsi ilə təsbit olunub. Bunlardan başqa İXM-də başqa təsir tədbirləri də nəzərdə tutulub. Belə ki, Azərbaycan Respublikası İXM-in 86-cı maddəsi ilə inzibati xəta haqqında iş üzrə icraatın təmin edilməsi tədbirləri aşağıdakı kimi müəyyən edilib:

- gətirilmə;
- inzibati qaydada tutma;
- şəxsi axtarış, fiziki şəxsdə olan əşyaları yoxlama;
- nəqliyyat vasitəsinə baxış;
- əşyaları və sənədləri götürmə;
- nəqliyyat vasitəsinin idarə olunmasından kənarlaşdırma;
- sərxoşluq vəziyyətini müayinə etmə;
- nəqliyyat vasitəsinə saxlama və onun istismarını qadağan etmə.

Sadalanan bu tədbirlər inzibati tənbeh sayılmır. Daha dəqiq desək, Azərbaycan Respublikası 86.1-ci maddəsinə görə bu tədbirlər inzibati xətalərin qarşısını almaq, şəxsiyyəti müəyyən etmək, işlərə vaxtında və düzgün baxılmasını, inzibati xətalər haqqında işlərə dair qərarların icrasını təmin etmək məqsədi ilə səlahiyyətli vəzifəli şəxs tərəfindən qanunla müəyyən edilmiş hallarda tətbiq edilir. Təhlil edilən normanın məzmunu deməyə əsas verir ki, inzibati xəta haqqında iş üzrə icraatın təmin edilməsi tədbirlərinin tətbiqi heç bir halda inzibati məsuliyyət yaratmır.

İnzibati tənbeh həm törədilmiş inzibati xətaya, həm də inzibati xəta törədən şəxsə qarşı olan “mənfi” münasibətin nəticəsidir. İnzibati xətalərin qarşısının alınmasında inzibati tənbehlərin tətbiq edilməsi əsas deyil, köməkçi bir vasitədir. İnzibati tənbehlər tətbiq edilərkən inandırma və məcburetmə metodları uzlaşdırılır. Mahiyyət baxımından inzibati tənbehlər inzibati məcburetmə tədbirləri olmaqla yanaşı, eyni zamanda tərbiyəedici xarakterə də malikdir.

İnzibati tənbehlərin tətbiq edilməsi aşağıdakı məqsədlərə xidmət edir:

- inzibati xəta törədən şəxsi qanunlara əməl edilməsi ruhunda tərbiyələndirmək;
- inzibati xəta törətmiş şəxs tərəfindən yeni inzibati xəta törədilməsinin qarşısını almaq;
- başqa şəxslər tərəfindən yeni inzibati xəta törədilməsinin qarşısını almaq.

İnzibati tənbehlərin məzmunu inzibati xəta törətmiş şəxsin subyektiv hüquqlarının və maddi mənafeələrinin məhdudlaşdırılmasından ibarətdir.

İnzibati həbsin tətbiqi inzibati xəta törətmiş şəxsin azadlığının qısa müddətə məhdudlaşdırılması ilə, inzibati cərimə, “inzibati xətanın törədilməsində alət və ya inzibati xətanın bilavasitə obyektinə olmuş predmetin müsadirəsi” isə maddi itkilərlə bağlıdır. Bu tədbirlərin köməyi ilə hüquq tətbiq edən subyekt rayon (şəhər) məhkəmələri, yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyalar (kollegial orqan), müvafiq icra hakimiyyəti orqanları və s. təqsirkar şəxsin arzusundan asılı olmayaraq, onun şəxsi və əmlak hüquqlarını müəyyən dərəcədə məhdudlaşdırır.

İnzibati tənbehlər bir qayda olaraq inzibati xəta törətmiş şəxsə maddi və ya mənəvi təsirin göstərilməsi ilə ifadə olunur. Bəzi inzibati tənbehlər özündə eyni zamanda mənəvi məzəmməti, maddi təsiri və inzibati xəta törətmiş şəxsin hüquqlarının müəyyən müddətə məhdudlaşdırılmasını ehtiva edir (məsələn: inzibati həbs, "...xüsusi hüququn məhdudlaşdırılması", inzibati cərimə). Bu kimi hüquqi sanksiyaların tətbiq edilməsi ilə səlahiyyətli dövlət orqanlarının və onların vəzifəli şəxslərinin hakimiyyət səlahiyyətləri həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 1.3-cü maddəsinə əsasən, inzibati məsuliyyət müəyyən edən və inzibati xəta törətmiş şəxsin tənbeh edilməsini nəzərdə tutan qanunlar yalnız İnzibati Xətalər Məcəlləsinə daxil olduqdan sonra tətbiq edilir. Qanunvericinin bu mövqeyi deməyə əsas verir ki, İXM ilə nəzərdə tutulmayan hüquqa zidd əməl inzibati xəta sayılmırsa, buna görə inzibati tənbehin tətbiq edilməsi də yolverilməzdir.

İnzibati tənbehlər dövlət orqanlarının və vəzifəli şəxslərin geniş dairəsi tərəfindən tətbiq edilməsində xarakterizə olunur. Bu orqan və vəzifəli şəxslərin dairəsi Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 40-cı maddəsi ilə müəyyən edilib. Bunlara aiddir:

- rayon (şəhər) məhkəmələri;
- yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyalar (kollegial orqan);
- müvafiq icra hakimiyyəti orqanları;
- Mərkəzi Bank;
- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin yaratdığı müvafiq qurum.

Bundan əlavə "Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il 29 dekabr tarixli 96-VQ nömrəli Qanununun tətbiqi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 fevral 2016-cı il tarixli Fərmanı ilə inzibati xətalər haqqında işlərə baxmaq səlahiyyəti olan orqanların (icra hakimiyyəti orqanlarının) dəqiq siyahısı göstərilmişdir. İnzibati tənbehləri müxtəlif orqan və vəzifəli şəxslər tətbiq etdiyi üçün onlar həm təkbaşına, həm də kollegial qaydada tətbiq olunur. Məsələn: dövlət idarəetmə orqanlarında və məhkəmələrdə bu məsələ bir qayda olaraq təkbaşına, yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyalarda isə kollegial formada həyata keçirilir.

İnzibati tənbehlərin tətbiq edilməsi müəyyən hüquqi nəticələr yaradır. Həmin hüquqi nəticələr "inzibati məsuliyyətə cəlb olunma vəziyyətini" yaradır və bu müddətdə yeni inzibati xətanın törədilməsi inzibati məsuliyyəti ağırlaşdıran hal kimi çıxış edir.

Qeyd edilməsi yerinə düşər ki, "inzibati məsuliyyətə cəlb olunma vəziyyəti" tənbeh etmə haqqında qərarın icrasının qurtardığı gündən etibarən bir il ərzində davam edir və bu müddət bitdikdə hər hansı dövlət orqanının (vəzifəli şəxsin) xüsusi qərarı olmadan öz-özünə ləğv olunur. Bu müddət bitdikdə şəxs inzibati məsuliyyətə cəlb edilməmiş sayılır.

İnzibati tənbehlər səlahiyyətli orqanlar və ya vəzifəli şəxslər tərəfindən xüsusi fərdi idarəetmə aktların qəbulu yolu ilə tətbiq edilir. Təqsirkar törətdiyi xətaya (əmələ) görə tənbeh edilir. Tətbiq edilən inzibati tənbehlər ədalətli olmalı, əməlin xarakterinə və inzibati xəta törətmiş şəxsin şəxsiyyətinə müvafiq olmalıdır. İnzibati tənbehin "ağırlığı" törədilən əməlin (xətanın) "ağırlığından" asılıdır.

İnzibati tənbehlər hüquq qaydasını dolayı yolla müdafiə edir və əlavə vəzifələri müəyyən edərək vətəndaşın hüquqlarını məhdudlaşdırır, eləcə də gələcəkdə şəxs tərəfindən qanunun tələblərini pozmamağa və onu nümunəvi davranışa həvəsləndirir.

Sualı yekunlaşdıraraq bir daha qeyd etmək istərdik:

1. İnzibati tənbeh - Azərbaycan Respublikasının inzibati xətlər qanunvericiliyi əsasında səlahiyyətli dövlət orqanı və ya vəzifəli şəxslər tərəfindən inzibati xəta törətmiş şəxsə qarşı tətbiq edilən təsir (tənbeh) tədbiridir.

2. İnzibati tənbehlər inzibati xəta törətmiş şəxslərin “tənbehə” funksiyalarını yerinə yetirən inzibati məcburetmə tədbirlərin növlərindən biridir.

3. İnzibati tənbehlərin tətbiq edilməsinin məqsədləri inzibati xəta törətmiş şəxsi qanunlara əməl edilməsi ruhunda tərbiyələndirmək, habelə həm inzibati xəta törətmiş şəxs, həm də başqa şəxslər tərəfindən yeni inzibati xəta törədilməsinin qarşısının alınmasından ibarətdir.

4. İnzibati tənbehlərin məzmunu şəxsin müəyyən hüquq və maddi mənafeələrinin məhdudlaşdırılmasından ibarətdir.

5. İnzibati tənbehlər inzibati xətlər qanunvericiliyi ilə səlahiyyət verilmiş müvafiq dövlət orqanları və ya vəzifəli şəxslərin geniş dairəsi tərəfindən tətbiq olunur.

6. İnzibati tənbehlərin tətbiq edilməsi nəticəsində “inzibati məsuliyyətə cəlb olunma vəziyyəti” yaranır. Bu işə tənbeh etmə haqqında qərarın icrasının qurtardığı gündən bir il ərzində davam edir və bu müddət keçdikdən sonra avtomatik olaraq ləğv olunur.

Sual 2. İnzibati tənbehlərin sistemi və növləri. DİO tərəfindən tətbiq edilən inzibati tənbehlər

Qanunvericikdə nəzərdə tutulmuş inzibati tənbehlər məzmun baxımından fərqlidir. Bu fərqlilik törədilən inzibati xətanın xarakterini və təqsirli şəxsin şəxsiyyətini nəzərə almaqla onlara qarşı ədalətli tənbehin tətbiq edilməsinə imkan verir.

Azərbaycan Respublikası İXM-in 22-ci maddəsinə əsasən inzibati xətaların törədilməsinə görə aşağıdakı inzibati tənbehlər tətbiq oluna bilər:

- xəbərdarlıq;
- inzibati cərimə;
- inzibati xətanın törədilməsində alət və ya inzibati xətanın bilavasitə obyektinə olmuş predmetin müsadirəsi;
- fiziki şəxsə verilmiş xüsusi hüququn məhdudlaşdırılması;
- ictimai işlər;
- Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənara inzibati qaydada çıxarma;
- inzibati həbs.

Qeyd edilən maddənin məzmunundan aydın olur ki, hüquqi şəxslər barəsində xəbərdarlıq, inzibati cərimə, inzibati xətanın törədilməsində alət və ya inzibati xətanın bilavasitə obyektinə olmuş predmetin müsadirəsi kimi inzibati tənbeh növləri tətbiq edilir.

Göstərilən maddədə inzibati tənbehlər xarakterinə və tətbiq olunacaq subyektlərin dairəsindən asılı olaraq sistemləşdirilmişdir. Burada qanunverici inzibati tənbehləri həm təsir dərəcəsinə, həm də təsir nəticəsinə görə “yüngüldən” “ağıra” doğru ardıcılıqla müəyyən etmişdir. Bununla da inzibati tənbehləri tətbiq edən orqan və vəzifəli şəxsə təqsirli şəxsə qarşı ədalətli və məqsədəuyğun tənbeh növünün seçilməsinə imkan yaranır.

İnzibati təhqiqat zamanı törədilmiş xətanın xarakteri, onu törədən şəxsin şəxsiyyəti, onun təqsirinin dərəcəsi, əmlak vəziyyəti, həmçinin məsuliyyəti ağırlaşdıran və yüngülləşdirən hallar nəzərə alınır. İnzibati xəta törətmiş şəxslərə qarşı tətbiq olunan digər məcburetmə təsir tədbirləri inzibati tənbehlərə aid edilmir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, inzibati xəta haqqında işə baxan səlahiyyətli subyekt inzibati xətaya görə məsuliyyəti müəyyən edən normativ hüquqi aktın aidiyyəti maddəsinin sanksiyasında göstərilən inzibati tənbehi tətbiq edə bilər. Azərbaycan Respublikası İXM-in 22-ci maddəsində göstərilmiş inzibati tənbeh növlərindən bəziləri, qanunda dəqiq göstərilmiş müəyyən kateqoriya şəxslərə tətbiq oluna bilməz (məsələn: İXM-in 27.5-ci maddəsinə görə, əsas dolanacaq mənbəyi ov olan fiziki şəxslərin ov hüququ məhdudlaşdırıla bilməz və ya İXM-in 28.4-cü maddəsinə əsasən, ictimai işlər birinci və ikinci qrup əlillərə, sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlara tətbiq oluna bilməz.

Qüvvədə olan inzibati xətalar qanunvericiliyi ilə inzibati tənbehlər mütləq, nisbi müəyyən və alternativ növlərdə müəyyən edilmişdir. Birinciyə misal olaraq, Azərbaycan Respublikası İXM-in 319.1-ci maddəsinə əsasən “Şəhərdaxili (rayondaxili) sərnişin daşımaları yerinə yetirən avtobusda sərnişinin biletsiz getməsinə görə” **beş manat məbləğində cəriməni**, yaxud İXM-in 330-cu maddəsinə görə sürücü tərəfindən piyadaya yol verilməməsinə (nizamlanmayan piyada keçidinə daxil olmuş piyadaya, yolayrıcında sürücü sağa və ya sola dönərkən dönəcəyi yolun hərəkət hissəsini keçməkdə olan piyadaya) **əlli manat məbləğində cəriməni** göstərmək olar.

İkinciyə misal olaraq, Azərbaycan Respublikası İXM-in 339.3-cü maddəsinə əsasən sürücülük vəsiqəsinin verilməsi və ya dəyişdirilməsi haqqında ərizəyə baxılmamasına, yaxud baxılarkən süründürməçiliyə yol verilməsinə və ya yol hərəkəti qaydaları üzrə nəzəri və nəqliyyat vasitələrini idarəetmə vərdişləri üzrə təcrübə imtahanlarına

buraxmaqdan əsassız imtina edilməsinə görə iki yüz manatdan iki yüz əlli manatadək məbləğdə cəriməni göstərmək olar.

Üçüncüyə misal olaraq, Azərbaycan Respublikası İXM-in 227-ci maddəsinə əsasən “Xırda talama, yəni oğurlama, mənimsəmə, israfçılıq, qulluq mövqeyindən sui-istifadə və ya dələduzluq yolu ilə özgəsinin əmlakını talamağa görə” yüz altmış saatdan iki yüz qırx saatadək ictimai işləri və ya işin hallarına görə, xətanı törədənin şəxsiyyəti nəzərə alınmaqla, bu tədbirlərin tətbiqi kifayət sayılmadıqda isə üç ayadək müddətə inzibati həbsi göstərmək olar.

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər qanunvericiliyində inzibati tənbehlərin əsas və əlavə növləri göstərilmişdir:

Qanunvericinin mövqeyi deməyə əsas verir ki, əsas inzibati tənbeh növlərinə aiddir:

- xəbərdarlıq;
- inzibati cərimə;
- ictimai işlər;
- inzibati həbs.

İnzibati xətanın törədilməsində alət və ya inzibati xətanın bilavasitə obyektinə olmuş predmetin ödənişlə alınması, yaxud müsadirəsi, inzibati xəta törətmiş fiziki şəxsin ona verilmiş xüsusi hüququnun məhdudlaşdırılması, əcnəbiləri və ya vətəndaşlığı olmayan şəxsləri Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənara inzibati qaydada çıxartma həm əsas, həm də əlavə inzibati tənbeh növləri kimi tətbiq edilə bilər.

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 23.3-cü maddəsinə əsasən hüquq tətbiq edən subyekt bir inzibati xətaya görə əsas tənbeh, yaxud əsas və əlavə tənbeh tətbiq edə bilər.

İnzibati xəta ilə əlaqədar sanksiya alternativ kimi göstərilən hallarda (məsələn: İXM-in 520-ci maddəsinin sanksiyası “...silah və döyüş sursatı müsadirə edilməklə və ya edilməməklə əlli manatdan yüz manatadək məbləğdə cərimə edilir”) inzibati xəta haqqında işə baxan səlahiyyətli subyekt işin hallarına görə əlavə tənbeh növünü tətbiq edə və ya tətbiq etməyə bilər. Əgər xüsusi hissənin maddəsində əsas tənbehlə birlikdə əlavə tənbehin də tətbiq edilməsi (məcburi şərt olaraq) müəyyən edilirsə, belə hallarda həmin orqan əlavə tənbehi tətbiq etməkdən yayına bilməz (məsələn: İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 342.9-cu maddəsinin sanksiyası “inzibati xətanın törədilməsində alət və ya inzibati xətanın bilavasitə obyektinə olmuş predmet müsadirə edilməklə, beş yüz manatdan səkkiz yüz manatadək məbləğdə cərimə edilir”).

İnzibati xətanın törədilməsinə görə əsas tənbeh növlərindən yalnız biri tətbiq edilə bilər. İki əsas tənbeh növünün eyni zamanda tətbiq olunması yolverilməzdir.

Qanunvericilikdə inzibati tənbehlərin növləri aşağıdakı kimi müəyyən olunmuşdur:

Xəbərdarlıq. Azərbaycan Respublikası İXM-in 24-cü maddəsinə əsasən:

“Xəbərdarlıq inzibati tənbeh növü olmaqla, hüquqazidd əməlin yolverilməzliyi barədə şəxslərə edilən rəsmi xəbərdaredici tədbirdir. Xəbərdarlıq yazılı formada edilir.

Xəbərdarlıq İXM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsində nəzərdə tutulduqda o halda tətbiq olunur ki, həmin maddədə nəzərdə tutulmuş xətaya görə şəxs ilk dəfə inzibati məsuliyyətə cəlb olunur və xəta nəticəsində vurulmuş zərərin əvəzi tam ödənilir”. Məsələn: Azərbaycan Respublikası İXM-in 303-cü maddəsinə əsasən, “Dəmir yolu nəqliyyatında təhlükəli maddələr və predmetlər aparma qaydalarının pozulmasına görə” təqsirkar xəbərdarlıq edilə bilər.

Qeyd edilməsi yerinə düşər ki, xəbərdarlıq tərbiyəvi xarakterli inzibati tənbeh növlərindən biri sayılır. Təcrübə baxımdan bu tənbeh növü əsasən İnzibati Xətalər

Məcəlləsinin Xüsusi hissəsinin müvafiq maddələrində göstərilən hallarda tətbiq oluna bilər.

Əksər hallarda xəbərdarlıq inzibati cərimə ilə alternativ olaraq nəzərdə tutulur. Məsələn: Azərbaycan Respublikası İXM-in 357-ci maddəsinə əsasən “Magistral boru kəmərlərinin mühafizəsi qaydalarının pozulmasına görə” fiziki şəxslərə xəbərdarlıq edilməsi və ya onların qırx manatdan əlli manatadək məbləğdə cərimə edilməsi, habelə vəzifəli şəxslərə münasibətdə isə xəbərdarlıq edilmə və ya yüz əlli manatdan iki yüz manatadək məbləğdə cərimə nəzərdə tutulur.

Xəbərdarlığın tətbiq edilməsi digər inzibati tənbehin tətbiq edilməsinə bərabərdir və təqsirkar şəxs üçün müvafiq hüquqi nəticələr yaradır. Qanunvericinin mövqeyinə əsasən, barəsində inzibati tənbeh tətbiq olunmuş şəxs tənbehin icrasını bitirdiyi gündən etibarən bir il ərzində yeni inzibati xəta törətməmişdirsə, o, inzibati məsuliyyətə cəlb edilməmiş hesab olunur. Deməli, barəsində xəbərdarlıq kimi inzibati tənbeh tətbiq edilən şəxs də səlahiyyətli subyektin qərarı əsasında tətbiq edilən inzibati tənbehin icrasının qurtardığı gündən etibarən bir il ərzində inzibati məsuliyyətə cəlb edilmiş şəxs sayılacaqdır (İXM, maddə 35).

İnzibati cərimə. Azərbaycan Respublikası İXM-in 25-ci maddəsinə əsasən:

“İnzibati cərimə İXM-də nəzərdə tutulmuş hallarda hakim, səlahiyyətli orqan (vəzifəli şəxs) tərəfindən təyin edilən və təqsirkar şəxsdən dövlətin xeyrinə məcburi tutulan pul məbləğidir.

İnzibati cərimə manatla və ya aşağıdakı digər meyarlarla ifadə oluna bilər:

- inzibati xətanın başa çatdığı və ya qarşısının alındığı vaxt inzibati xətanın bilavasitə obyektinə olmuş predmetin dəyəri;
- inzibati xəta nəticəsində vurulmuş ziyanın (əldə edilmiş gəlirin) miqdarı;
- inzibati xətanın başa çatdığı və ya onun qarşısının alındığı vaxt ödənilməli olan, lakin ödənilməmiş ödənişlərin, vergilərin məbləği.

Diqqət çəkən məqamlardan biri də budur ki, qanunverici inzibati xətalara görə Azərbaycan Respublikasının diplomatik nümayəndəlikləri və konsulluqları tərəfindən tətbiq edilən inzibati cərimələrin həmin nümayəndəlik və konsulluqların yerləşdiyi xarici ölkənin valyutası ilə tutulmasını müəyyən edmişdir.

Manatla hesablanan və inzibati xətaya görə fiziki şəxsdən alınan inzibati cərimənin məbləği beş min manatdan, vəzifəli şəxsdən alınan inzibati cərimənin məbləği on min manatdan, hüquqi şəxsdən alınan inzibati cərimənin məbləği əlli min manatdan artıq ola bilməz.

İnzibati xətanın bilavasitə obyektinə olmuş predmetin dəyəri ilə ölçülən cərimənin məbləği həmin predmetin dəyərinin yüz faizindən, ödənilməmiş ödənişlərin, vergilərin məbləği ilə ölçülən cərimənin məbləği isə həmin ödənişlərin, vergilərin yüz əlli faizindən artıq ola bilməz.

İnzibati xəta nəticəsində vurulmuş ziyanın (əldə edilmiş gəlirin) miqdarı ilə ölçülən cərimənin məbləği həmin ziyanın (əldə edilmiş gəlirin) on misindən artıq ola bilməz.

01 mart 2016-cı il tarixdən qüvvəyə minən Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalara Məcəlləsində inzibati tənbeh kimi cərimənin tətbiq edilməsinin şərtliliyi təsbit edilib. Hüquqsünaslıq elmində əvəllər bu kimi tətbiq etmə modeli yalnız “Cinayət hüququ”nda öyrənilirdi. Daha dəqiq desək, cinayət qanunvericiliyində ictimai təhlükəli əmələ görə təqsirkar üçün müəyyən şərtlər daxilində “şərti məhkumətmə” nəzərdə tutulur.

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 116.1-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş hallarda inzibati cərimə şərti olaraq aşağıdakı şərtlər daxilində tətbiq edilə bilər:

“ Eyni inzibati xətanı inzibati tənbeh almış şəxs tərəfindən inzibati tənbeh vermə haqqında qərar qüvvəyə mindiyi gündən bir il ərzində təkrar törədilməsi halları istisna olmaqla, İXM-209, 279.0.1, 394.0.5, 394.0.7, 395, 518.1, 532, 536, 537.2, 539 – 544, 551.2, 557.2, 603, 604, 606.2 və 606.3-cü maddələrində nəzərdə tutulan inzibati xətanı törətmiş şəxs barəsində səlahiyyətli orqan (vəzifəli şəxs) inzibati cərimənin şərti olaraq tətbiq edilməsi haqqında qərar çıxarır.

İnzibati cərimə qanunla müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla, Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsinə ödənilir.

İnzibati cərimə yalnız “İnzibati hüquq”da məsuliyyət tədbiri kimi deyil, həm də digər hüquq sahələrində (cinayət hüququ, mülki hüquq və s.) geniş tətbiq olunur. Məhz bu səbəbdən də aydınlıq üçün ona “inzibati” sözü əlavə edilmişdir.

İnzibati cərimə əmlak xarakterli inzibati tənbeh növüdür. O, təqsirkar şəxsin əmək haqqının, əmlakının və ya başqa gəlirinin bir hissəsinə müvafiq ölçüdə olan və dövlətin xeyrinə məcburi tutulan pul məbləğidir. İnzibati cərimə qanunvericilik tərəfindən inzibati tənbeh növü kimi əksər inzibati xətalara görə nəzərdə tutulub. Cərimə növündə inzibati tənbeh təqsirkar şəxsin şüuruna təsir edərək, hər şeydən əvvəl onun əmlak maraqlarını məhdudlaşdırır. Cərimənin “ağırlığının” əsas göstəricisi onun miqdarıdır. Qanunverici bu tənbehin “yuxarı” və “aşağı” həddini müəyyən etmişdir.

İXM-in Xüsusi hissəsində nəzərdə tutulmuş konkret növ inzibati xətalara görə məsuliyyəti nəzərdə tutan müvafiq normaların sanksiyalarında inzibati cərimənin miqdarı inzibati xətanın ictimai təhlükəlilik dərəcəsi və xətanın xarakterindən irəli gələrək müəyyən edilir. Bu zaman cərimənin miqdarı normada nəzərdə tutulmuş inzibati xəta üçün müəyyən edilmiş “yuxarı” həddən artıq ola bilməz. Qanunverici adı çəkilən Məcəllənin xüsusi hissəsinin normalarında əsasən nisbi müəyyən edilmiş sanksiyalardan istifadə edir. Həmin sanksiyalarda inzibati cərimənin həm “yuxarı”, həm də “aşağı” miqdarı göstərilmişdir. Qanunun bu müddəası səlahiyyətli orqana (vəzifəli şəxsə) inzibati cərimənin miqdarını müəyyən edərkən törədilmiş inzibati xətanı və təqsirkarın şəxsiyyətini xarakterizə edən bütün halları nəzərə almağa imkan verir.

İnzibati cərimə əsas inzibati tənbeh növüdür. O digər tənbehlərin əvəzedicisi kimi tətbiq edilə bilməz. Qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş hallarda cərimə əlavə inzibati tənbehlərlə birlikdə tətbiq edilə bilər. Məsələn: İXM-in 272.3-cü maddəni sanksiyası “... inzibati xətanın törədilməsində alət və ya inzibati xətanın bilavasitə obyekt olmuş predmetlər müsadirə edilməklə və ya müsadirə edilməməklə, min manatdan iki min manatadək məbləğdə **cərimə edilir**, yaxud altı aydan iki ilədək müddətə ov hüququ məhdudlaşdırılır.

İnzibati cərimənin tətbiq edilməsi zamanı işə baxan orqan (vəzifəli şəxs) tərəfindən qərar çıxarılır. Nəzərə almaq lazımdır ki, qanunverici inzibati cərimə haqqında qərarın qəbul edilməsi mexanizmi çərçivəsində bəzi istisnalar müəyyən etmişdir. Belə ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 124.2-ci maddəsinə görə inzibati xətalər haqqında işlərə baxmaq hüququ səlahiyyətli orqana (vəzifəli şəxsə) aid edilmiş yol hərəkəti qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalər səlahiyyətli vəzifəli şəxs tərəfindən bilavasitə aşkar edildikdə və barəsində inzibati xəta haqqında iş üzrə icraat aparılan şəxs inzibati xəta hadisəsinin mövcudluğu ilə razılaşıqda, **inzibati tənbeh tətbiq etmə haqqında qərar çıxarılır** (barəsində inzibati xəta haqqında iş üzrə icraat aparılan şəxs inzibati xəta hadisəsinin

mövcudluğu ilə razılaşmadıqda, səlahiyyətli vəzifəli şəxs **inzibati xəta haqqında protokol tərtib edir**).

İnzibati xətanın törədilməsində alət və ya inzibati xətanın bilavasitə obyektinə olmuş predmetin müsadirəsi. Azərbaycan Respublikası İXM-in 26-cı maddəsinə əsasən:

“İnzibati xəta törətmiş şəxsin xüsusi mülkiyyətində olan, inzibati xətanın törədilməsində alət və ya inzibati xətanın bilavasitə obyektinə olmuş predmetin müsadirəsi İXM – in Xüsusi hissəsində nəzərdə tutulmuş hallarda həmin predmetin məcburi qaydada və ödənişsiz dövlətin mülkiyyətinə keçməsinə ibarətdir.

Qanunvericinin mövqeyinə görə, təqsirkar şəxs barəsində inzibati xətanın törədilməsində alət və ya inzibati xətanın bilavasitə obyektinə olmuş predmetin müsadirəsi kimi tənbehə haqqında qərarı yalnız hakim tətbiq edə bilər.

Əsas dolanacaq mənbəyi ov olan şəxslərin odlu silahı, döyüş sursatı və digər ov alətləri müsadirə edilə bilər.

İnzibati xətanın törədilməsində alət və ya inzibati xətanın bilavasitə obyektinə olmuş predmetin müsadirəsi haqqında qərar müsadirə edilmiş predmetin alınması və ödənişsiz, məcburi olaraq, dövlət mülkiyyətinə verilməsi yolu ilə icra edilir.

Predmetin müsadirəsi haqqında qərarın icrası başa çatdıqda, bu barədə müvafiq qeyd aparılmaqla həmin qərar onu qəbul etmiş hakimə qaytarılır.

İnzibati tənbeh növü kimi tətbiq olunan “müsadirə” inzibati xətanın törədilməsində alət və ya inzibati xətanın bilavasitə obyektinə olmuş predmetin ödənişsiz və məcburi qaydada dövlətin mülkiyyətinə keçməsinə ibarətdir. Təqsirkar şəxsin yalnız xüsusi mülkiyyətində olan predmet müsadirə oluna bilər. İnzibati qaydada tətbiq olunan müsadirəni cinayət əməlinə görə cəza kimi tətbiq edilən müsadirədən fərqləndirən əlamətlər aşağıdakılardır:

- xüsusi mülkiyyətdə olan predmetin müsadirəsi cinayətə görə deyil, yalnız inzibati xətaya görə tətbiq edilir;

- inzibati qaydada tətbiq edilən müsadirədə yalnız inzibati xətanın törədilməsində alət və ya inzibati xətanın bilavasitə obyektinə olmuş predmet dövlətin mülkiyyətinə keçirilir (ov silahı, xüsusi, çoxavazlı səs və ya sayrışan işıq siqnalları, nəqliyyat vasitəsinin sürətini ölçməyə maneçilik törədən və ya ölçmə cihazlarının işinə mane olan antiradar və digər texniki vasitələr və s.), cinayət əməlinə görə isə təqsirləndirilən şəxsin cinayət törədikən istifadə etdiyi alət və vasitələri, habelə cinayət yolu ilə əldə etdiyi mülkiyyəti müsadirə olunur;

- cinayət hüququnda tətbiq edilən müsadirədən fərqli olaraq inzibati tənbeh kimi tətbiq edilən müsadirə həm əsas, həm də əlavə tənbeh növü kimi tətbiq oluna bilər. Cinayət əməlinə görə tətbiq edilən əmlak müsadirəsi yalnız əlavə cəza tədbiri kimi tətbiq edilir (Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 43.3-cü maddəsi).

Müsadirə haqqında qərarın icrası daxili işlər orqanları, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, gömrük orqanları və qanunvericiliklə səlahiyyət verilmiş digər orqanlar (vəzifəli şəxslər) tərəfindən həyata keçirilir.

Müsadirə dövlət mülkiyyətinə keçməli olan predmetin dəyərini ödəməklə əvəz oluna bilər.

Fiziki şəxsin xüsusi hüququnun məhdudlaşdırılması. Azərbaycan Respublikası İXM-in 27-ci maddəsinə əsasən:

“Fiziki şəxs ona verilmiş xüsusi hüquqdan istifadə qaydasını kobud şəkildə və ya müntəzəm pozduqda həmin hüquq İXM-in Xüsusi hissəsində nəzərdə tutulmuş hallarda iki aydan iki ilədək müddətə məhdudlaşdırılır.

İXM-in 327.2-327.6, 327.8, 328.2, 328.3, 328.4, 331, 333.1, 342.7, 343.1 və 346.3-cü maddələrində müəyyən edilmiş balla qiymətləndirilən xətalara törətməklə sürücülər tərəfindən bir il ərzində 20 və daha çox bal toplanmasına görə nəqliyyat vasitəsini idarə etmək hüququ altı ay müddətinə məhdudlaşdırılmaqla halı istisna olmaqla, fiziki şəxsə verilmiş xüsusi hüququn məhdudlaşdırılması **yalnız hakim tərəfindən** tətbiq edilir.

İXM-in 327.8, 333, 342.8 və 343-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, nəqliyyat vasitələrindən əliliyi ilə əlaqədar istifadə edən şəxslərin nəqliyyat vasitəsini idarə etmək hüququ məhdudlaşdırıla bilməz.

Qanunvericinin mövqeyinə görə İXM-in 327.7-ci maddəsində göstərilən balla qiymətləndirilən xətalara yol verilməsinə görə sürücülər bir il ərzində 20 və daha çox bal topladıqda, **inzibati cərimə tətbiq edilmədən** onların nəqliyyat vasitəsini **idarə etmək hüququ məhdudlaşdırılır.**

Əsas dolanacaq mənbəyi ov olan fiziki şəxslərin ov hüququ məhdudlaşdırıla bilməz.

Təhlilini verdiyimiz inzibati tənbeh mahiyyətə təqsirkar şəxsin müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma, təbiətdən və nəqliyyat vasitəsindən istifadə etmə kimi hüquqlarının məhdudlaşdırılmasından ibarətdir. Qanunverici bu tənbehin tətbiq edilməsi ilə təqsirkar şəxsə yalnız nəqliyyat vasitələrinin idarəetmə hüququnu və ov etmək hüququnu məhdudlaşdırır.

Qanunverici tərəfindən vətəndaşlara xüsusi hüququn verilməsi bir sıra məcburi şərtlərin olmasını ön plana çəkir. Bu əsasən nəqliyyat vasitəsinin idarə olunması ilə bağlıdır. Yüksək təhlükə mənbəyi olan nəqliyyat vasitəsinin idarə-edilməsi şəxsə müəyyən sürüçülük vərdişlərinin olmasını, yol hərəkəti qaydalarını bilməsini, müvafiq sağlamlıq vəziyyətinin olmasını tələb edir. Qanunvericilik xüsusi biliklərin məcburi yoxlanılmasını (nəzəri imtahan, texniki vərdişlər) nəzərdə tutur. Bu xüsusi hüquqların verilməsi müvafiq sənədlə təsdiq edilir (sürüçülük vəsiqəsi, ovçu bileti).

Xüsusi hüququn məhdudlaşdırılması əsasən yol hərəkəti qaydalarını və nəqliyyatdan istifadə qaydalarını kobud şəkildə və ya müntəzəm pozmağa görə nəqliyyat vasitələrinin sürüçüləri barəsində tətbiq edilir. Hərəkət təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin təsirli vasitəsi olaraq nəqliyyat vasitəsini idarə etmə hüququnun məhdudlaşdırılması hüquqi məhdudiyyətlərlə əlaqəli olan tənbeh növüdür. Bu inzibati tənbehin tətbiq edilməsi sürücü üçün müəyyən olunmuş müddət ərzində nəqliyyat vasitələrinin idarə edilməsini qadağan edir. Nəzərə almaq lazımdır ki, bu tənbehin qüvvəsi avtomobil, traktor və digər özüyəriyən maşın, tramvay və trolleybusları, motosiklləri və digər mexaniki nəqliyyat vasitələrini idarə edən sürüçülər tərəfindən müəyyən edilmiş qaydaların kobud və ya müntəzəm şəkildə pozmalarına aid edilir.

Təhlil olunan inzibati tənbehin tətbiqi zaman törədilmiş inzibati xətanın xarakteri və inzibati xətanın xüsusi subyektinin (sürüçünün) şəxsiyyəti, onun əmlak vəziyyəti, təqsirinin dərəcəsi habelə məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar nəzərə alınır. Qanunverici bu tənbehin tətbiqini rayon (şəhər) məhkəmələrinə və istisna hallar daxilində Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinə həvalə etmişdir.

Araşdırdığımız tənbehin digər forması ov etmək hüququndan məhrum etmədir. Bu tənbeh müəyyən ov qaydalarının pozulmasına görə nəzərdə tutulur. Məsələn: Azərbaycan Respublikası İXM-in 272.3-cü maddəsinə görə təqsirkar tərəfindən “Ov qaydalarının kobud şəkildə pozulmasına (lazımi icazə olmadan və ya qadağan edilmiş yerlərdə, yaxud qadağan olunmuş müddətlərdə, qadağan edilmiş alətlərlə və ya üsullarla ov edilməsinə), habelə digər ov qaydalarının müntəzəm pozulmasına görə “...altı aydan iki ilədək müddətə ov hüququnun məhdudlaşdırılması nəzərdə tutulub. Göstərilən maddəyə əsasən,

əsas dolanacaq mənbəyi ov olan şəxslərə qarşı ov etmə hüququnun məhdudlaşdırılması kimi tənbeh tətbiq edilə bilməz.

İctimai işlər. Azərbaycan Respublikası İXM-in 28-ci maddəsinə əsasən:

“İctimai işlər, barəsində ictimai işlər növündə inzibati tənbeh tətbiq edilən şəxsin əsas işindən və ya təhsilindən asudə vaxtlarında haqqı ödənilmədən cəmiyyətin xeyrinə ictimai faydalı işlər yerinə yetirməsindən ibarətdir. Belə işlərin növləri müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.

İctimai işlər haqqında tənbehə qərarını yalnız hakim tətbiq edə bilər. İctimai işlər altmış saatdan iki yüz qırx saatadək müddətə müəyyən edilir və gün ərzində dörd saatdan çox ola bilməz.

İctimai işlər aşağıdakı şəxslərə tətbiq oluna bilməz:

- birinci və ikinci qrup əlillərə, sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlara;
- hamilə qadınlara;
- himayəsində səkkiz yaşınadək uşağı olan qadınlara;
- səkkiz yaşına çatmamış uşağını təkbaşına böyüdən kişilərə;
- pensiya yaşına çatmış qadın və kişilərə;
- hərbi xidmətə çağırış üzrə müddətli həqiqi hərbi xidmətdə olan hərbi qulluqçulara və hərbi qulluqçu hazırlayan xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin kursantlarına.

Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənara inzibati qaydada çıxartma. Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 29-cu maddəsində göstərilmişdir:

“İXM-in Xüsusi hissəsində nəzərdə tutulmuş hallarda əcnəbilər və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər barəsində Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənara inzibati qaydada çıxarma tətbiq edilir.

Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənara inzibati qaydada çıxarma hakim və ya səlahiyyətli orqan (vəzifəli şəxs) tərəfindən tətbiq edilir.

Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənara inzibati qaydada çıxarılmış əcnəbilərin və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslərin Azərbaycan Respublikasına gəlmək hüququ 1 ildən 5 ilədək müddətə məhdudlaşdırılır.

Qaçqın statusuna malik olan və ya Azərbaycan Respublikası tərəfindən siyasi sığınacaq verilən şəxslər, habelə insan alverinin qurbanı olan uşaqlar barəsində Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənara inzibati qaydada çıxarma tətbiq edilmir.

İnsan alverindən zərər çəkmiş hesab olunan əcnəbilər və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər barəsində 1 il müddətində, cinayət təqibi orqanlarına yardım göstərən əcnəbilər və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər barəsində isə cinayət təqibi başa çatanaqədər Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənara inzibati qaydada çıxarma tətbiq edilmir.

Əcnəbilər və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənara inzibati qaydada çıxarma haqqında qərarla müəyyən olunmuş müddətdə ölkəni tərk etməlidirlər.

Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənara inzibati qaydada çıxarma haqqında səlahiyyətli orqanların (vəzifəli şəxslərin) qərarı Azərbaycan Respublikasının Dövlət Miqrasiya Xidməti tərəfindən icra edilir.

Əcnəbilər və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənara inzibati qaydada çıxarma haqqında qərarın icrasından boyun qaçırdıqda və ya belə boyun qaçırmanı ehtimal etməyə kifayət qədər əsaslar olduqda, onlar Azərbaycan Respublikasının Miqrasiya Məcəlləsi ilə müəyyən olunmuş qaydada və

müddətdə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Miqrasiya Xidmətinin qanunsuz miqrantların saxlanması mərkəzlərinə yerləşdirilirlər.

Əcnəbi və ya vətəndaşlığı olmayan şəxsin ölkədən getmək hüququ müvəqqəti məhdudlaşdırıldıqda, onun Azərbaycan Respublikasının hüduqlarından kənara inzibati qaydada çıxarılması məhdudlaşdırmaya səbəb olan hallar aradan qalxdıqdan sonra icra edilir.

Azərbaycan Respublikasının ərazisindən inzibati qaydada çıxarılan əcnəbilərin və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslərin çıxarılmasına görə xərclər onların öz üzərinə düşür. Bu şəxslərin çıxarılması üçün onların vəsaiti olmadıqda, belə xərclərin ödənilməsi onları qəbul edən şəxslərin, idarə, müəssisə və təşkilatların, qəbul edən tərəf olmadıqda isə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Miqrasiya Xidmətinin üzərinə düşür.

Azərbaycan Respublikasının hüduqlarından kənara inzibati qaydada çıxarma haqqında qərar icra edildikdən sonra, çıxarma haqqında müvafiq qeyd aparılmaqla, həmin qərar onu qəbul etmiş səlahiyyətli orqana (vəzifəli şəxsə) qaytarılır.

Azərbaycan Respublikasının hüduqlarından kənara inzibati qaydada çıxarma inzibati tənbeh tədbirinin tətbiqindən irəli gələn digər məsələlər İXM-də nəzərdə tutulan müddəalara zidd olmamaq şərti ilə Azərbaycan Respublikasının Miqrasiya Məcəlləsinə uyğun olaraq həll edilir.

İnzibati həbs. Azərbaycan Respublikası İXM-in 30-cu maddəsinə əsasən:

“İnzibati həbs, yalnız müstəsna hallarda, inzibati xətlərin ayrı-ayrı növlərinə görə üç ay müddətində hakim tərəfindən tətbiq edilir”. Qanunvericinin mövqeyinə əsasən inzibati qaydada tutma müddəti inzibati həbs müddətinə daxil edilir.

İnzibati həbs mahiyyətinə görə ən “ağır” və ciddi inzibati tənbeh növü sayılır. O, inzibati xəta haqqında iş üzrə çıxarılmış qərar əsasında müəyyən olunmuş müddətə təqsirkarın azadlığını müvəqqəti məhdudlaşdırır. Təqsirkar cəmiyyətdən təcrid edildiyindən inzibati həbsin icrası çox ciddi həyata keçirilir. İnzibati həbs ictimai təhlükəlilik dərəcəsinə görə cinayətə yaxın olan inzibati xətlərlə əlaqədar tətbiq edilir. Məsələn: “Xırda xuliqanlıq” (İXM, maddə 510); “Polis işçisinin və ya hərbi qulluqçunun qanuni tələbinə qəsdən tabe olmama” (İXM, maddə 535).

İnzibati həbsin tətbiq edilməsi meyarları İXM-in xüsusi hissəsinin müvafiq sanksiyalarında verilmişdir. İnzibati həbsin tətbiq edilməsi işin halları və pozuntu törədənin şəxsiyyəti nəzərə alınmaqla sanksiyada göstərilən digər tədbirlərin tətbiq edilməsi kifayət etmədikdə həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikası İXM-in 30.2-ci maddəsinə əsasən inzibati həbs aşağıdakı şəxslər barəsində tətbiq olunmur:

- hamilə qadınlar;
- himayəsində on dörd yaşınadək uşağı olan qadınlar;
- on dörd yaşına çatmamış uşağını təkbaşına böyüdən kişilər;
- on səkkiz yaşına çatmayan şəxslər;
- birinci və ya ikinci qrup əlillər;
- sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar;
- altmış yaşına çatmış qadınlar və altmış beş yaşına çatmış kişilər;
- hərbi qulluqçular, o cümlədən müddətli həqiqi hərbi xidmət hərbi qulluqçuları və hərbi qulluqçu hazırlayan xüsusi təyinatlı təhsil müəssisələrinin kursantları.

İnzibati həbsin tətbiqi zamanı bu halların müəyyən edilməsi müvafiq sənədlə təsdiq olunmalıdır. İnzibati həbsin tətbiq edilməsi məhkumluq yaratmır və işdən (əsasən dövlət qulluğu nəzərdə tutulur) çıxarılmaq üçün əsas sayıla bilməz.

İnzibati tənbehlərin müddətləri

İnzibati tənbehlərin tətbiqinin səmərəliliyinin artırılması baxımından inzibati tənbehlərin müddətlərinin düzgün hesablanması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bunun üçün aşağıdakı meyarların əsas götürülməsi məqsədəuyğundur:

- müddətin qanunvericiliklə müəyyən edilmiş ölçüsü;
- müddətin hesablanma anı (müddət hansı andan başlanır);
- müddətin son bitmə anı (müddət hansı vaxt bitir);
- müddətdən çıxarışlar (müddətin hesablanması üçün hər hansı istisnalar).

İnzibati həbs müddəti günlərlə, xüsusi hüquqdan məhrum etmə aylarla və illərlə hesablanır.

İnzibati həbs məhkəmə tərəfindən üç müddətinə qədər təyin edilə bilər (İXM, maddə 30). İnzibati həbsin müddəti günün hissələri ilə hesablanma bilməz. Məsələn: səlahiyyətli subyekt (hakim) inzibati həbs tənbeh növünü təyin edərkən, müddəti günün tam hissəsi ilə göstərməlidir. İnzibati həbsin müddəti inzibati tənbeh etmə haqqında qərar elan edildiyi andan hesablanmalıdır. İcraat inzibati qaydada tutma ilə həyata keçirilsə, hakim inzibati qaydada tutma müddətini inzibati həbs müddətindən çıxmalıdır.

Müəyyən olunmuş inzibati tənbehin müddətinin axımı inzibati xəta haqqında işə baxan orqanın (vəzifəli şəxsin) inzibati tənbeh etmə haqqında qərarı qəbul etdiyi saatdan (əgər müddət günlərlə hesablanırsa) və ya gündən (əgər müddət aylar və ya illərlə hesablanırsa) başlanır.

Ay və il dedikdə, həmin təqvim ayında və ildə olan faktiki günlərin sayından asılı olmayaraq təqvim ayı və ya təqvim ili başa düşülür. Müddət aylarla və ya illərlə hesablandıqda, bu müddət inzibati tənbehin hesablandığı ayın müvafiq tarixində bitir, əgər həmin ayda müvafiq gün yoxdursa, müddət həmin ayın axıncı günündə bitmiş hesab olunur.

Müddətlər günlərlə hesablandıqda, müddət axıncı günün 24-cu saatında bitmiş sayılır.

DİO tərəfindən tətbiq edilən inzibati tənbehlər

Qüvvədə olan inzibati xətlər qanunvericiliyinə əsasən DİO (polis) tərəfindən aşağıdakı inzibati tənbehlər tətbiq edilə bilər:

- xəbərdarlıq (İXM, maddə 24);
- inzibati cərimə (İXM, maddə 25);
- fiziki şəxsə verilmiş xüsusi hüququn (nəqliyyat vasitəsinin idarəetmə hüququ, ov etmə hüququ) məhdudlaşdırılması (İXM, maddə 27);

DİO tərəfindən tətbiq edilən inzibati tənbehlərin dairəsi haqqında danışırkən qeyd edilməsi zəruridir ki, bu məsələni qanunverici ümumi şəkildə tənzimləyir. Belə ki, İXM-in 40-cı maddəsinə əsasən inzibati xətlər haqqında işlərə baxmağa səlahiyyəti olan orqanların (vəzifəli şəxslərin) dairəsində müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının adı ümumi çəkilir. Həmin orqanların konkret dairəsi digər bir normativ hüquqi akt ilə müəyyən edilmişdir. Daha dəqiq desək, “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il 29 dekabr tarixli 96-VQ nömrəli Qanununun tətbiqi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 fevral 2016-cı il tarixli Fərmanının aidliyi bəndləri ilə icra hakimiyyəti orqanlarının müxtəlif inzibati xətlər ilə əlaqədar səlahiyyətləri müəyyən edilmişdir. Həmin fərmanın 5.1-ci bəndində deyilir ki, İXM-in 157, 209, 212.1, 266.3, 266.4, 290.1.1 – 290.1.6, 290.2 (baxılması səlahiyyətlərinə aid edilmiş maddələr üzrə), 306, 322.0.2, 323, 327.1 –

327.7, 328 – 331, 332.1 – 332.3, 333.1, 334.1, 335.1 – 335.4, 336, 337.1 – 337.4, 338.1 – 338.6, 339.1, 342.1.1 – 342.1.8, 342.1.10, 342.2 – 342.7, 343.1, 343.4, 344 – 347, 352.0.1 – 352.0.3, 352.0.6, 352.0.11, 352.0.12, 353.1 – 353.3, 354.0.1, 354.0.4, 354.0.7, 355 – 358, 428.5, 443.2, 510, 513, 514, 517.0.1 – 517.0.6, 517.0.9 – 517.0.13, 520, 521, 523, 524, 563.1, 564, 565, 583 – 586, 588, 589, 590.1, 591 və 593-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş inzibati xətlər haqqında işlərə Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi baxır.

Hüquq tətbiq etmə prosesində DİO tərəfindən tətbiq edilən inzibati tənbehlərin dairəsinin müəyyənləşdirilməsi üçün təhlil edilən fərmanın aidiyyəti bəndində nəzərdə tutulan inzibati xətlərə görə sanksiyaların (inzibati tənbehlərin) yalnız məhkəmə və digər orqanlar tərəfindən tətbiqinə dair məlumatın dəqiqləşdirilməsinə ehtiyac vardır. Məsələn: Xırda xuliqanlıqın törədilməsinə görə (İXM-maddə 510) qanunverici tərəfindən təqsirkarın əlli manatdan yüz manatadək məbləğdə cərimə edilməsi, işin hallarına görə, pozuntunu törədənin şəxsiyyəti nəzərə alınmaqla, bu tədbirlərin tətbiqi kifayət sayılmadıqda, on beş günədək müddətə inzibati həbs olunması müəyyən edilmişdir. İXM-in 30.1-ci maddəsinə görə inzibati həbs, yalnız müstəsna hallarda, inzibati xətlərin ayrı-ayrı növlərinə görə üç ay müddətində **hakim tərəfindən** tətbiq edilir.

Qanunverici İXM-in 510-cu maddəsi üzrə inzibati tənbehətmə haqqında qərarın qəbul edilməsini (İXM maddə 43) rayon (şəhər) məhkəmələrinə, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti isə 15 fevral 2016-cı il tarixli Fərmanının 5.1-ci bəndi ilə Daxili İşlər Nazirliyinə həvalə etmişdir. Söylənən fikirləri yekun-laşdıraraq belə qənaətə gəlmək mümkündür ki, daxili işlər orqanları tərəfindən tətbiq edilən inzibati tənbehlərin dairəsi bu, orqanların səlahiyyətinə aid edilən inzibati xətlərin sanksiyasında (inzibati tənbeh növü kimi) digər subyektlərin (məhkəmə, Yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyalar, Dövlət Miqrasiya Xidməti və s.) səlahiyyətinə aid edilən tənbeh növlərinin çıxılması yolu ilə müəyyən edilir.

Xəbərdarlıq, səlahiyyətli polis əməkdaşı tərəfindən müəyyən olunmuş qaydada hüquqazidd əməlin yolverilməzliyi barədə inzibati xəta törətmiş şəxslərə edilən rəsmi xəbərdarlıq tədbirdir. Bu adətən az əhəmiyyətli inzibati xəta törətmiş şəxslərə tətbiq edilir.

Xəbərdarlıq yazılı formada və xüsusi qərarla tərtib olunduqda müəyyən hüquqi nəticələrin yaranmasına səbəb olur. Polisin təcrübəsində geniş tətbiq olunan şifahi xəbərdarlıq (irad tutma) inzibati tənbeh növü sayılmır. O, inandırma metoduna aiddir.

İnzibati cərimə səlahiyyətli polis əməkdaşı tərəfindən təyin edilən və təqsirkar şəxsdən dövlətin xeyrinə məcburi tutulan pul məbləğidir. Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 157, 209, 212.1, 266.3, 266.4, 290.1.1 – 290.1.6, 290.2 (baxılması səlahiyyətlərinə aid edilmiş maddələr üzrə), 306, 322.0.2, 323, 327.1 – 327.7, 328 – 331, 332.1 – 332.3, 333.1, 334.1, 335.1 – 335.4, 336, 337.1 – 337.4, 338.1 – 338.6, 339.1, 342.1.1 – 342.1.8, 342.1.10, 342.2 – 342.7, 343.1, 343.4, 344 – 347, 352.0.1 – 352.0.3, 352.0.6, 352.0.11, 352.0.12, 353.1 – 353.3, 354.0.1, 354.0.4, 354.0.7, 355 – 358, 428.5, 443.2, 510, 513, 514, 517.0.1 – 517.0.6, 517.0.9 – 517.0.13, 520, 521, 523, 524, 563.1, 564, 565, 583 – 586, 588, 589, 590.1, 591 və 593-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş inzibati xətlərin törədilməsinə görə səlahiyyətli polis əməkdaşları təqsirkar şəxslərə inzibati tənbehləri tətbiq edə bilər.

Əlavə olaraq qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 fevral 2016-cı il tarixli Fərmanının 5.32-ci bəndinə əsasən Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 322.0.1, 322.0.7, 350.2, 352.0.4, 352.0.5, 352.0.7 – 352.0.10,

354.0.2, 354.0.3, 354.0.5, 354.0.6, 354.0.8 – 354.0.10-cu maddələrində nəzərdə tutulmuş inzibati xətlər haqqında işlərə həmin işlər üzrə inzibati icraata başlamış Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi baxır.

Fiziki şəxsə verilən xüsusi hüququn (nəqliyyat vasitələrini idarə etmə hüququnun) məhdudlaşdırılması inzibati tənbeh kimi yol hərəkəti qaydalarını pozulmasına görə bir halda DİO (polis) tərəfindən tətbiq edilə bilər. Daha dəqiq desək, İXM-in 27.2-ci maddəsi ilə müəyyən edilmişdir ki, İXM-in 327.7-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hal istisna olmaqla, fiziki şəxsə verilmiş xüsusi hüququn məhdudlaşdırılması yalnız hakim tərəfindən tətbiq edilir.

Zərər çəkmiş şəxsin sağlamlığına yüngül bədən xəsarətinin yetirilməsi, nəqliyyat vasitəsini idarə etmək hüququ olan şəxs tərəfindən nəqliyyat vasitəsinin alkoqoldan, narkotik vasitələrdən, psixotrop maddələrdən və ya güclü təsir göstərən digər maddələrdən istifadə olunması ilə idarəedilməsi, sərxoşluq vəziyyətinin müəyyən edilməsi üçün tibbi müayinədən imtina halları istisna olmaqla, nəqliyyat vasitələrindən əlilliyi ilə əlaqədar istifadə edən şəxslərin nəqliyyat vasitələrini idarə etmə hüququ məhdudlaşdırıla bilməz (İXM, maddə 27.3)

İnzibati xətlər qanunvericiliyinə əsasən, DİO-nun (polisin) digər səlahiyyətli orqan və ya vəzifəli şəxsləri müvafiq inzibati tənbeh növlərini tətbiq etməklə yanaşı inzibati tənbeh tətbiq etmə haqqında qərarları da icra etmək səlahiyyətinə malikdirlər. Məsələn: inzibati həbs, inzibati xətanın törədilməsində alət və ya inzibati xətanın bilavasitə obyektı olmuş predmetin müsadirəsi, fiziki şəxsə verilən xüsusi hüququn məhdudlaşdırılması (nəqliyyat vasitəsini idarə etmək hüququ məhdudlaşdırılmış şəxs sürücülük vəsiqəsini təhvil verməkdən imtina etdikdə, sürücülük vəsiqəsinin alınması) kimi tənbehlərin tətbiqi haqqında qərarları icra etmək daxili işlər orqanlarının (polisin) səlahiyyətinə aid edilmişdir.

İkinci suala yekun olaraq qeyd etmək istədik:

İnzibati tənbehlərin əsas və əlavə növləri fərqləndirilir. Azərbaycan Respublikası İXM-nin 22-ci maddəsinə əsasən onlara aiddir:

- xəbərdarlıq;
- inzibati cərimə;
- inzibati xətanın törədilməsində alət və ya inzibati xətanın bilavasitə obyektı olmuş predmetin müsadirəsi;
- fiziki şəxsə verilmiş xüsusi hüququn məhdudlaşdırılması;
- ictimai işlər;
- Azərbaycan Respublikasının hüdudlarından kənara inzibati qaydada çıxarma;
- inzibati həbs.

DİO (polis) tərəfindən aşağıdakı inzibati tənbehlər tətbiq edilə bilər:

- xəbərdarlıq;
- inzibati cərimə;
- fiziki şəxsə verilmiş xüsusi hüququn (nəqliyyat vasitəsini idarə etmə hüququ, ov etmək hüququ) məhdudlaşdırılması.

Sual 3. İnzibati tənbehlərin tətbiq edilməsinin ümumi qaydaları

Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 32-ci maddəsinə əsasən, “İnzibati xətaya görə tənbeh bu Məcəlləyə uyğun olaraq tətbiq edilir. Fiziki və ya vəzifəli şəxslər barəsində inzibati tənbeh tətbiq edilərkən, xətanın xarakteri, inzibati xəta törədən şəxsin şəxsiyyətini xarakterizə edən hallar, onun təqsirinin dərəcəsi, əmlak vəziyyəti, habelə məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar nəzərə alınır. Təsvir edilən maddənin məzmunundan aydın olur ki, inzibati tənbeh tətbiq etmənin ümumi qaydalarını qanunverici müəyyən etmişdir. Belə ki, hüquqi şəxslər barəsində inzibati tənbeh tətbiq edilərkən, inzibati xətanın xarakteri, inzibati xəta nəticəsində hüquqi şəxsin əldə etdiyi xeyrin həcmi və ya onun maraqlarının təmin edilməsinin xarakteri və dərəcəsi, hüquqi şəxsi xarakterizə edən hallar, o cümlədən onun maliyyə və əmlak vəziyyəti, xeyriyyəçilik və ya digər ictimai faydalı fəaliyyətlə məşğul olması, habelə məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar nəzərə alınır.

İXM-in Xüsusi hissəsində inzibati xətanın törədilməsinə görə müəyyən edilən inzibati tənbehin yalnız yuxarı həddi müəyyən edildikdə, tətbiq edilən inzibati tənbeh onun yuxarı həddinin üçdə birindən az ola bilməz. İnzibati tənbehin tətbiq edilməsi həmin inzibati tənbehə səbəb olmuş öhdəliklərin yerinə yetirilməsindən şəxsi azad etmir”.

İnzibati xətalər haqqında işlər üzrə icraatda səlahiyyətli subyekt inzibati tənbehin tətbiqi prosesində “qanunçuluq” və “tənbehin fərdiliyi” prinsiplərini rəhbər tutmalıdır.

“Qanunçuluq” prinsipi hüququn ümumi prinsipi kimi inzibati tənbehin tətbiq edilməsində özünü aşağıdakı kimi göstərir:

1. İnzibati xəta haqqında işə baxan orqan (vəzifəli şəxs) təqsirkar şəxsə qanunvericiliklə müəyyən edilmiş inzibati xətanın törədilməsinə görə tənbehi normanın sanksiyasında göstərilmiş çərçivədə tətbiq edə bilər. Bu tələb öz əksini aşağıdakılarda tapır:

- inzibati tənbehlərin sistemi və növləri qanunvericiliklə müəyyən edilib;
- hər bir tənbeh növünün qanunla müəyyən edilmiş ölçü hədləri mövcuddur. Bu ölçü hədləri hər bir inzibati tənbeh növü üçün onun “aşağı” və “yuxarı” hədlərinin (inzibati cərimədə) və ya yalnız “yuxarı” həddinin (inzibati həbsdə) göstərilməsi ilə müəyyən edilir.

- ayrı-ayrı inzibati xətalara görə məsuliyyət nəzərdə tutan normanın sanksiyasında tənbehin konkret növü və ölçüsü göstərilir.

2. Qanunçuluğun tələbinə əsasən, yalnız İXM-in Xüsusi hissəsində nəzərdə tutulan hüquqazidd əməl inzibati məsuliyyətə səbəb olur. Bu işə istənilən əməlin inzibati xəta kimi təsvif edilməsini və həmin əmələ görə inzibati tənbehin tətbiq edilməsini istisna edir.

3. Qanuna uyğun olaraq orqan (vəzifəli şəxs) inzibati xətaya görə müəyyən edilmiş inzibati tənbehin hədlərindən kənara çıxa bilməz. Normada bir qayda olaraq, bir neçə tənbehin tətbiq edilməsi öz əksini tapır. Bu halda işə baxan orqan (vəzifəli şəxs) işin bütün hallarını vaxtında, hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırmalıdır.

“Tənbehin fərdiliyi” prinsipinin mahiyyəti tənbehin tətbiq edilməsi zamanı aşağıdakı halların nəzərə alınmasından ibarətdir (fiziki şəxsə münasibətdə):

- inzibati xətanın xarakteri;
- inzibati xəta törədən şəxsin şəxsiyyəti;
- inzibati xəta törədən şəxsin təqsirinin dərəcəsi;
- inzibati xəta törədən şəxsin əmlak vəziyyəti;

- məsuliyyəti ağırlaşdıran və yüngülləşdirən hallar.

Qeyd edilməsi zəruridir ki, 01 mart 2016-cı il tarixdən qüvvəyə minən İnzibati Xətalər Məcəlləsində hüquqi şəxslərlə əlaqədar aparılan inzibati xəta haqqında iş üzrə icraat zamanı (hüquqi şəxslər barəsində inzibati tənbeh tətbiq edilərkən) aşağıdakıların nəzərə alınması tələb edilir:

- inzibati xətanın xarakteri;
- inzibati xəta nəticəsində hüquqi şəxsin əldə etdiyi xeyrin həcmi və ya onun maraqlarının təmin edilməsinin xarakteri və dərəcəsi;
- hüquqi şəxsi xarakterizə edən hallar;
- hüquqi şəxsin maliyyə və əmlak vəziyyəti;
- hüquqi şəxsin xeyriyyəçilik və ya digər ictimai faydalı fəaliyyətlə məşğul olması;
- məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar.

Yuxarıda adı çəkilən prinsipə riayət edilməklə törədilən əməlin və təqsirkarın şəxsiyyətinin hərtərəfli qiymətləndirilməsi əsasında tərbiyə və profilaktika məqsədlərinə uyğun ən təsirli tənbehin seçilməsinə və tətbiqinə imkan yaranmış olur.

İnzibati xətanın xarakteri əməlin ictimai təhlükəlilik dərəcəsi ilə əsaslı olaraq qanunla mühafizə olunan maraqlara vurulmuş ziyandan irəli gələn xətanın ümumiləşdirilməsi və qiymətləndirilməsini özündə ehtiva edir. Daha təhlükəli inzibati xətalər törətmiş şəxslərə daha ciddi tənbehlər tətbiq olunmalıdır (məsələn: qanunsuz olaraq narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin istehlakı, satış məqsədi olmadan şəxsi istehlak miqdarında hazırlanması, əldə edilməsi, saxlanması, daşınması və ya göndərilməsi, fəvqəladə vəziyyət rejimi tələblərinin pozulması, polis işçisinin və ya hərbi qulluqçunun qanuni tələbinə qəsdən tabe olmama və s.).

İnzibati xəta törədən şəxsin şəxsiyyətinə aid olan hallar təqsirkarın şəxsi kəfiyyətləri ilə bağlıdır. Şəxsi kəfiyyətlər dedikdə, təqsirkarın ailədə, işdə və s. yerlərdə xarakterizə olunması və birgə yaşayış qaydalarına riayət etməsi başa düşülür. Bir çox hallarda qanunverici inzibati həbsin tətbiqini təqsirkarın şəxsiyyəti ilə əlaqələndirir. Məsələn: İXM-in 510-cu maddəsinə əsasən, inzibati həbs "...pozuntu törədənin şəxsiyyəti nəzərə alınmaqla ..." tətbiq edilir.

Şəxsin təqsirinin dərəcəsi bütün hallarda nəzərə alınmalıdır, çünki qəsdən törədilən inzibati xəta bütün digər şərtlərdən əsaslı olmayaraq ehtiyatsızlıqdan törədilənə nisbətən daha ciddi tənbehə səbəb olmalıdır.

Təqsirkarın əmlak vəziyyətinin nəzərə alınması ilə inzibati tənbehi tətbiq edən orqan (vəzifəli şəxs) təqsirli şəxsə qarşı təsirli, məqsədəuyğun, səmərəli və ədalətli inzibati tənbeh növünü seçir.

Normanın sanksiyası çərçivəsində inzibati tənbeh verildikdə məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran halları nəzərə almaq lazımdır.

İXM-in 32-ci maddəsinə əsasən, inzibati tənbeh tətbiq edilərkən məsuliyyəti yüngülləşdirən hallar aşağıdakılar hesab edilir:

- inzibati xəta törətmiş şəxsin səmimi peşmançılığı;
- inzibati xətanın yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilməsi;
- inzibati xətanın hamilə qadın və ya himayəsində azyaşlı uşağı olan qadın tərəfindən törədilməsi;
- inzibati xətanın fiziki və ya psixi məcburiyyət təsiri altında, yaxud maddi, xidməti və ya sair cəhətdən asılılıq nəticəsində törədilməsi;
- inzibati xətanın zəruri müdafiənin və ya son zərurətin bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş şərtlərini pozmaqla törədilməsi;

- inzibati xətanın zərər çəkmiş şəxsin qanunsuz və ya əxlaqsız hərəkətlərinin təsiri altında və ya bu hərəkətlər nəticəsində qəflətən baş vermiş güclü ruhi həyəcan (affekt) vəziyyətində törədilməsi;

- törədilmiş inzibati xətanın zərərli nəticələrinin inzibati xəta törətmiş şəxs tərəfindən aradan qaldırılması və ya vurulmuş zərərin əvəzinin könüllü surətdə ödənilməsi.

Qanunvericinin mövqeyinə görə hakim inzibati tənbeh tətbiq edilmə prosesində yuxarıda göstərilən hallardan başqa halları da məsuliyyəti yüngülləşdirən hal qismində nəzərə ala bilər. Həmin hallara sırasında şəxsin özünün və (və ya) ailə üzvlərindən xəstəliklə əlaqədar müalicə alması, dəfn mərasimləri, maddi vəziyyətin çətin olması və s. ola bilər.

İXM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsində inzibati xəta tərkibinin əlaməti kimi nəzərdə tutulmuş məsuliyyəti yüngülləşdirən hal, inzibati tənbeh tətbiq edilərkən təkrar nəzərə alın bilməz.

Inzibati xəta törətmiş şəxsin səmimi peşmançılığı dedikdə, təqsirkar tərəfindən törədilmiş əməlin hüquqazidd olmasının dərk edilməsi, törəttdiyi xətaya olan mənfi münasibəti, işə baxan orqana könüllü xəbər verməsi, inzibati xətanın törədilməsində səbəb və şəraitin izah edilməsi və baş vermiş nəticələrin könüllü olaraq aradan qaldırılması nəzərdə tutulur.

Zərərli nəticələrin qarşısının alınması bir qayda olaraq inzibati xətanın törədilməsindən dərhal sonra baş verir. Belə ki, təqsirkar inzibati xəta törədildikdən dərhal sonra işə baxan orqan (vəzifəli şəxs) tərəfindən heç bir təklif irəli sürülmədən zədələnmiş əmlakın dəyərini zərərçəkmişə ödəyir və ya ona eyni dəyərli əmlak verir. Nəzərə almaq lazımdır ki, ziyanın könüllü ödənilməsi və vurulmuş zərərin aradan qaldırılması tam və ya qismən ola bilər. Bütün bunlar tənbehin tətbiqi zamanı nəzərə alınmalıdır.

Inzibati xətanın yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilməsi yüngülləşdirici hal kimi çıxış edir. Burada qanunvericilik təqsirli şəxsin həm fiziki, həm də intellektual inkişafını nəzərdə tutur. Təcrübi cəhətdən 16 yaşdan 18 yaşa qədər olan şəxslərin həyatda böyüklərin təsiri altında inzibati xəta törədilməsinə daha çox rast gəlinir.

Inzibati xətanın hamilə qadın tərəfindən törədilməsi məsuliyyəti yüngülləşdirən hallardan biridir. Belə ki, hamiləlik yüksək streslə və əsəb gərginliyi ilə müşayiət olunur, bəzən bu hal inzibati xətanın törədilməsinə səbəb olur.

Qanunverici azyaşlı uşağı olan qadın tərəfindən inzibati xətanın törədilməsini yüngülləşdirici hal kimi müəyyən etmişdir. Adətən azyaşlı uşaq dedikdə, 14 yaşınadək olan şəxslər başa düşülür. Qanunvericilikdə bu cür humanistliyin nəzərdə tutulması azyaşlılara böyüklər tərəfindən (valideyinlər və ya onları əvəz edən şəxslər) daima qayğının və himayənin göstərilməsinin vacibliyi ilə izah olunur. Yeri gəlmişkən qeyd edilməsi zəruridir ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 17-ci maddəsinin II hissəsinə əsasən, uşaqların qayğısına qalmaq və onları tərbiyə etmək valideynlərin borcudur.

Nəzarətsizlik şəraitində bu kateqoriya şəxslərin mənfi təsirə məruz qalma ehtimalları daha böyükdür. Bu isə həmin şəxslər tərəfindən inzibati xəta törədilməsinə səbəb və şərait yaratmış olur. Bütün bunları qanunverici arzu etmədiyinə görə, yetkinlik yaşına çatmayanları nəzarətsiz buraxmamaq üçün himayəsində azyaşlı uşağı olan qadın tərəfindən inzibati xətanın törədilməsi halını məsuliyyəti yüngülləşdirən hal kimi təsbit etmişdir.

Yetkinlik yaşına çatmayanların baxımsızlığının və hüquq pozuntularının profilaktikası ilə əlaqədar yaranan ictimai münasibətlərin tənzimlənməsi, bu sahədə dövlət orqanlarının, müəssisələrin və təşkilatların hüquq və vəzifələrinin müəyyən edilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının 16 avqust 2005-ci il tarixli “Yetkinlik yaşına çatmayanların baxımsızlığının və hüquq pozuntularının profilaktikası haqqında” Qanunu qəbul edilmişdir

Nəzərə almalıyıq ki, qanunverici inzibati məsuliyyəti yüngülləşdirən halların qəti siyahısını müəyyən etməmişdir. O, inzibati xəta haqqında işdə hakimə qanunvericilikdə göstərilməyən digər halları da yüngülləşdirici hal kimi qəbul etməyə səlahiyyət verir. Bu cür səlahiyyət inzibati məsuliyyətə cəlb etmə prosesində humanizmin aşkar təzahürüdür. Təcrübədə qanunda nəzərdə tutulmayan belə hallara yaş, səhhət, əlillik, məişətdə və əmək kollektivində müsbət davranış və s. aid edilir.

İXM-in 33-cü maddəsinə əsasən inzibati tənbeh tətbiq edilərkən məsuliyyəti ağırlaşdıran hallar aşağıdakılar hesab edilir:

- səlahiyyətli şəxslərin hüquqazidd hərəkəti dayandırmağı tələb etdiklərinə baxmayaraq, bu hərəkətin davam etdirilməsi;
- inzibati xətaya görə inzibati tənbeh almış şəxsin eyni xətanı inzibati tənbeh vermə haqqında qərar qüvvəyə mindiyi gündən bir il ərzində təkrar törətməsi;
- yetkinlik yaşına çatmayanların inzibati xəta törətməyə cəlb edilməsi;
- inzibati xətanın yetkinlik yaşına çatmayanlara qarşı törədilməsi;
- inzibati xətanın bir qrup şəxs tərəfindən törədilməsi;
- inzibati xətanın təbii fəlakət şəraitində və ya başqa fəvqəladə şəraitdə törədilməsi;
- inzibati xətanın sərxoş halda olan şəxs tərəfindən törədilməsi.

Diqqət çəkən məqamlardan biri də budur ki, qanunverici inzibati xətaya görə məsuliyyəti yüngülləşdirən hallardan fərqli olaraq inzibati tənbeh tətbiq edilərkən yuxarıda sadalana hallardan kənar hər hansı bir halı məsuliyyəti ağırlaşdıran hal qismində nəzərə alın bilməz. Səlahiyyətli subyekt inzibati tənbeh tətbiq edilərkən İXM-in xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsində inzibati xəta tərkibinin əlaməti kimi nəzərdə tutulmuş məsuliyyəti ağırlaşdıran hal kimi götürməməlidir.

Inzibati Xətalər Məcəlləsinin 33-cü maddəsində göstərilən hallar inzibati xətaya görə məsuliyyəti ağırlaşdıran əsas kimi çıxış edir. Məsələn, İXM-in 334.4-cü maddəsi “Ümumi istifadədə olan nəqliyyat vasitəsinin idarə etmək hüququ olmayan şəxs tərəfindən belə nəqliyyat vasitəsinin sərxoş vəziyyətdə sərnişin daşımaqla idarə edilməsinə görə.”

Səlahiyyətli şəxslərin hüquqazidd hərəkəti dayandırmağı tələb etdiklərinə baxmayaraq, bu hərəkətin davam etdirilməsi təqsirkar tərəfdən xətanın qəsdən törədilməsini, bu davranışından çəkinmək istəməməsini və səlahiyyətli şəxsin tələblərinə tabe olmamasını sübut edir. Nəzərə almaq lazımdır ki, səlahiyyətli şəxsin qanuni tələblərinə qəsdən tabe olmama bir sıra hallarda müstəqil inzibati xətanın tərkibini yaradır. Belə ki, İXM-in 535-ci maddəsi ilə “Polis işçisinin və ya hərbi qulluqçunun qanuni tələbinə qəsdən tabe olmama”ğa görə məsuliyyət nəzərdə tutulur.

Inzibati xətaya görə inzibati tənbeh almış şəxsin eyni xətanı il ərzində təkrar törətməsi ağırlaşdırıcı hal sayılır. Bu təqsirkarın birinci inzibati xətaya görə ona tətbiq edilən inzibati tənbehin tərbiyəedici, xəbərdaredici təsir göstərmədiyini sübut edir. Aşağıdakı hallarda inzibati xəta təkrarən törədilmiş hesab olunur:

- eyni xətaya görə şəxs əvvəllər inzibati tənbehə məruz qaldıqda;
- inzibati tənbeh olunmuş şəxs tənbehin icrasının qurtardığı gündən etibarən bir il müddət ərzində eyni inzibati xəta törətdikdə.

Yetkinlik yaşına çatmayanların inzibati xəta törətməyə cəlb edilməsi hansı formada həyata keçirilməsindən asılı olmayaraq (aldatma, dilə tutma, asılı vəziyyətindən istifadə etmə və s.) ağırlaşdırıcı hal sayılır. Bu zaman yetkinlik yaşına çatmayanın yalnız inzibati xəta törətməyə cəlb edilməsi nəzərdə tutulur.

Əks halda bu şəxslərin cinayətkar fəaliyyətə cəlb edilməsi CM-in 170-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibini yaradır.

Qanunverici yetkinlik yaşına çatmayanların sərəxşluq vəziyyətinə gətirilməsinin arzuolunmaz nəticələrini nəzərə alaraq, onların sərəxşluq vəziyyətinə gətirilməsinə görə inzibati məsuliyyət nəzərdə tutub (İXM, maddə 522).

İnzibati xətanın bir qrup şəxs tərəfindən törədilməsi yüksək təhlükə yaradır. Bu zaman onların söylərinin eyni bir inzibati xətanın törədilməsi üçün birləşdirilməsi nəzərdə tutulur. Bir neçə şəxs tərəfindən müstəqil surətdə eyni növ inzibati xətaların törədilməsi məsuliyyəti ağırlaşdırıcı hal sayılır.

İnzibati xətanın təbii fəlakət şəraitində və ya başqa fəvqəladə şəraitdə törədilməsi məsuliyyəti ağırlaşdırıcı hal sayılır. Təbii fəlakət şəraiti dedikdə, zəlzələ, uçqunlar, sellər, yanğınlar, daşqınlar və s. başa düşülür. Digər fəvqəladə hallara hərbi vəziyyət və şəraiti qəflətən mürəkkəbləşdirən və əhali üçün yüksək təhlükə yaradan digər şəraitlər aiddir.

İnzibati xəta törətmək üçün belə şəraitdən istifadə edən şəxs normanın sanksiyası çərçivəsində yüksək inzibati məsuliyyət daşmalıdır.

İnzibati xətanın sərəxş halda törədilməsi ağırlaşdırıcı hal sayılır. Belə hal işin materialları ilə (tibbi müayinə aktı, şahidlərin izahatları ilə və s.) müəyyən edilməlidir. Bəzi növ inzibati xətlər üçün "sərəxşluq vəziyyəti" inzibati xətanın tərkibin tövsifedici əlaməti kimi çıxış edir (Məsələn: İXM-in 333.1-ci maddəsi "Nəqliyyat vasitəsinin idarə etmək hüququ olan şəxs tərəfindən nəqliyyat vasitəsinin alkoqoldan, narkotik vasitələrdən, psixotrop maddələrdən və ya güclü təsir göstərən digər maddələrdən istifadə olunması nəticəsində sərəxş vəziyyətdə idarə edilməsinə görə". Göstərilən halda sərəxşluq əlavə olaraq məsuliyyəti ağırlaşdırıcı hal kimi qəbul edilməməlidir.

Azərbaycan Respublikası İXM-in 34-cü maddəsində bir neçə inzibati xəta törədildikdə inzibati tənbeh tətbiq etmə qaydası göstərilmişdir:

"Bir şəxs iki və ya daha çox inzibati xəta törətdikdə, onun barəsində hər bir inzibati xətaya görə ayrılıqda inzibati tənbeh tətbiq edilir.

Şəxsin eyni və ya müxtəlif vaxtlarda törətdiyi bir neçə inzibati xətaya dair işlərə baxılması eyni orqanın səlahiyyətinə aiddirsə, həmin işlərə eyni vaxtda baxılmalıdır.

Şəxsin eyni vaxtda öz hərəkətləri (hərəkətsizliyi) ilə törətdiyi bir neçə inzibati xətaya dair işlərə baxılması eyni orqanın səlahiyyətinə aiddirsə, həmin şəxs daha ciddi xətaya görə müəyyən edilmiş sanksiya çərçivəsində tənbeh edilir. Bu halda törədilmiş xətalardan hər hansı birinə görə nəzərdə tutulmuş əlavə tənbehlərdən biri əsas tənbehə əlavə edilə bilər.

Şəxsin müxtəlif vaxtlarda öz hərəkətləri (hərəkətsizliyi) ilə törətdiyi bir neçə inzibati xətaya dair işlərə baxılması eyni orqanın səlahiyyətinə aiddirsə, barəsində inzibati icraat aparılan şəxsə tətbiq olunan tənbeh İXM-in 25.4, 27.1, 28.3, 29.3 və 30.1-ci maddələrində müəyyən edilmiş hədlərdən artıq ola bilməz".

Bir neçə inzibati xəta törədilən zaman inzibati tənbehin tətbiq edilməsi aşağıdakı halların nəzərə alınması ilə həyata keçirilir:

- ❖ şəxs tərəfindən iki və ya daha çox inzibati xəta törədilməsi;
- ❖ inzibati xətaların hər birinin müstəqil sanksiyası olan xüsusi hissənin ayrıca maddəsi ilə tövsif edilməsi;

❖ hər bir inzibati xəyata görə inzibati məsuliyyətə cəlb etmə müddətlərinin keçməməsi;

❖ hər bir inzibati xəyata görə şəxsin inzibati tənbehə cəlb olunmaması.

İnzibati xətələrin məcmusu üzrə tənbehlərin tətbiq edilməsində törədilən əməlin bir inzibati xəta olub-olmamasını və ya törədilən əməlin tərkibində bir neçə müstəqil inzibati xətanın olub-olmamasını müəyyənləşdirmək lazımdır. Bu zaman bir sıra ardıcıl əməllərdən ayrı-ayrı müstəqil inzibati xətələrin tərkibinin yaranmasının, yaxud onların uzanan və ya davam edən inzibati xəta olması və ya təkrarən törədilməsi faktının müəyyən edilməsi vacibdir.

Əməlin hüquqi cəhətdən qiymətləndirilməsi (tövsifi) zamanı inzibati xətələrin təkrar, uzanan və ya davam edən növlərini fərqləndirmək lazımdır.

İnzibati xətələrin təkrar törədilməsi - iki və ya daha çox eyni tərkibli inzibati xətələrin il ərzində inzibati tənbeh almış şəxs tərəfindən törədilməsidir. Məsələn: Azərbaycan Respublikası İXM-in 184.2-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulan inzibati xəta "...inzibati tənbeh almış şəxs tərəfindən inzibati tənbeh vermə haqqında qərar qüvvəyə mindiyi gündən bir il ərzində təkrar törədilməsinə görə".

Davam edən inzibati xəta törədilməsi baxımından bir sıra eyni əməllərin məcmusundan ibarət olan vahid inzibati xətdir. Məsələn, İXM-in 238.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan inzibati xəta: "Ətraf mühitə buraxılan tullantılarında müəyyən edilmiş normadan artıq çirkləndirici maddələr olan nəqliyyat vasitələrinin istismara buraxılmasına görə". Burada inzibati xətanın vahid niyyət və məqsədlə (varlanma, texniki çətinliklərdən yaxa qurtarma (təmir etmə, diaqnostika vəs.) və s.) törədilməsi onun davam edən inzibati xəta kimi tövsifinə əsas verir.

Uzanan inzibati xəta şəxsin hərəkəti, yaxud hərəkətsizliyi ilə başlayan və az-çox müəyyən müddətə fasiləsiz olaraq davam edən xətdir. Məsələn: İXM-in 339.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan inzibati xəta: "Sürücülük vəsiqəsinin verilməsi və ya dəyişdirilməsi haqqında ərizəyə baxılmamasına, yaxud baxılarkən süründürməçiliyə yol verilməsinə və ya yol hərəkəti qaydaları üzrə nəzəri və nəqliyyat vasitələrini idarəetmə vərdişləri üzrə təcrübə imtahanlara buraxmaqdan əsassız imtina edilməsinə görə".

01 mart 2016-cı il tarixdən qüvvəyə minən İXM-də inzibati məsuliyyətə cəlb etmə müddətləri keçmiş İXM-dən fərqli olaraq "müddətin keçməsi ilə bağlı inzibati məsuliyyətdən azad etmə" adlığı altında müəyyən edilmişdir. Həmin məcəllənin 38.1-ci maddəsinə əsasən, inzibati tənbeh inzibati xətanın törədildiyi gündən ən gec **üç ay** keçənədək verilə bilər.

Yol hərəkəti qaydaları, gömrük qaydaları, ətraf mühitin qorunması qaydaları, xarici dövlətlərin qeyri-hökumət təşkilatlarının filial və ya nümayəndəliklərinin fəaliyyət göstərməsi qaydaları, qrant müqavilələrinin (qərarlarının) qeydə alınması qaydaları, eləcə də maliyyə, vergilərin və rüsumların ödənilməsi qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalara görə, habelə hüquqi şəxslərin dövlət reyestri üçün zəruri məlumatların verilməməsinə, qeyri-hökumət təşkilatları haqqında və cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında qanunvericiliyin pozulmasına görə inzibati tənbeh inzibati xətanın törədildiyi gündən **ən gec bir il keçənədək** verilə bilər.

İXM-in 38.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan müddətlər davam edən inzibati xətalara münasibətdə xətanın aşkara çıxarıldığı gündən hesablanır.

Cinayət işinin başlanması rədd edildikdə və ya cinayət işinə xitam verildikdə, lakin şəxsin əməllərində inzibati xəta tərkibinin bütün əlamətləri olduqda, inzibati tənbeh

cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsi və ya ona xitam verilməsi haqqında qərar qəbul edildiyi gündən **ən gec üç ay keçənədək** verilə bilər.

On altı yaşından on səkkiz yaşınadək olan yetkinlik yaşına çatmayanın törətdiyi inzibati xəta haqqında iş yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiya tərəfindən Azərbaycan Respublikasının 2002-ci il 31 may tarixli 336-IIQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş “Yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyalar haqqında Əsasnamə” ilə müəyyən edilmiş qaydada müvafiq dövlət orqanına qaytarıldıqda, inzibati tənbeh həmin iş qaytarıldığı gündən **ən gec üç ay keçənədək** verilə bilər.

Qanunvericinin mövqeyinə görə inzibati xəta törətmiş şəxs qaçıb gizlənersə, müddətin axımı dayanır. Bu halda müddətin axımı, həmin şəxsin aşkarlandığı vaxtdan bərpa olunur. Lakin inzibati xətanın törədildiyi vaxtdan **bir il keçərsə**, qaçıb gizlənən şəxs inzibati məsuliyyətə cəlb oluna bilməz.

İXM-in 122.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş inzibati xəta haqqında elektron protokol **inzibati xətanın törədildiyi gündən bir ay müddətində** hər bir nəqliyyat vasitəsinin istifadəçisi üçün internet informasiya resursunda yaradılan elektron kabinetdə yerləşdirilmədikdə, şəxs inzibati məsuliyyətə cəlb oluna bilməz.

Uzanan və davam edən inzibati xətalara görə inzibati tənbeh tətbiq etmə müddəti başqa cür hesablanır. Uzanan inzibati xəta fasiləsiz olaraq uzun və ya qısa müddətdə törədilir. Buna misal olaraq, odlu silahın saxlanması qaydalarının, yanğın təhlükəsizliyi qaydalarının, hərbi qeydiyyat qaydalarının pozulmasını və qeydiyyatsız yaşamı göstərmək olar. Bu hərəkətlər müəyyən əməlin vahid tərkibinin fasiləsiz həyata keçirilməsi ilə xarakterizə olunur. Uzanan inzibati xətalara görə inzibati tənbeh tətbiq etmə müddətinin başlanğıc anı xəta törədilən andan deyil, xətanın aşkar edildiyi andan hesablanır. Məsələn: hərbi qeydiyyat qaydalarının pozulması hallarında müddət, hərbi mükəlləfiyyətli şəxsin təyin olunmuş gün müvafiq orqana gəlmədiyi gündən başlayır. Bu xəta hərbi mükəlləfiyyətli şəxsin qeydiyyata düşmək üçün gəldiyi vaxtdək uzanır. Burada inzibati xəta faktının səlahiyyətli orqan tərəfindən aşkar edilməsi günü məsuliyyətə cəlb olunma müddətinin hesablanmasında əsas götürülə bilər.

İnzibati məsuliyyətə cəlb etmə müddətləri hesablanarkən müddətlərin başlanğıcı məsuliyyətə cəlb etmə günündən hesablanır və axırıncı gün saat 24⁰⁰-də bitmiş hesab edilir.

İnzibati Xətalara Məcəlləsinin 35-ci maddəsinə əsasən, barəsində inzibati tənbeh tətbiq olunmuş şəxs tənbehin icrasını bitirdiyi gündən etibarən bir il ərzində yeni inzibati xəta törətməmişdirsə, o, inzibati məsuliyyətə cəlb edilməmiş hesab olunur.

İnzibati məsuliyyətə cəlb olunmuş şəxs tənbehin icra müddəti bitdikdən sonra bir il müddətində inzibati məsuliyyətə cəlb olunmuş şəxs hesab edilir. Bu müddət ərzində şəxsin yeni inzibati xəta törətməsi faktı onun üçün hüquqi xarakterli mənfi nəticələr yarada bilər. İnzibati məsuliyyətə cəlb olunma vəziyyətində olan şəxs yeni inzibati xəta törətdikdə onun vəziyyəti aşağıdakı kimi qiymətləndirilə bilər:

- inzibati məsuliyyəti ağırlaşdıran hal kimi;
- daha ciddi inzibati tənbehin tətbiqi üçün tövsiyə edici əlamət kimi;
- sanksiyanın “yuxarı” həddinin tətbiqini nəzərdə tutan hal kimi.

İnzibati məsuliyyətin ödənilməsinin bir illik müddəti inzibati xətalara və inzibati tənbehlərin növlərindən asılı olmayaraq eyni qaydada müəyyən edilmişdir. İnzibati məsuliyyətin ödənilməsi üçün bir illik müddətin hesablanmasının başlanğıc anı tətbiq edilmiş tənbehin icrasının faktiki bitməsi günündən sayılır.

Xəbərdarlıq növündə inzibati tənbehin verildiyi halda, bir illik müddətin hesablanması anı tənbehin verildiyi gün ilə üst-üstə düşür. Əgər şəxs əsas və əlavə tənbehə məruz qalmışdırsa (məsələn: ov qaydalarının pozulmasına görə eyni zamanda inzibati cərimə və ov silahının müsadirəsi tətbiq olunduqda), bir illik müddətin hesablanması anı axırıncı icra olunan tənbehin icrasının bitdiyi gündən hesablanır.

İnzibati həbs və ya fiziki şəxsə verilən xüsusi hüququnun məhdudlaşdırılması tətbiq edilən zaman tənbehlərin icrasının bitməsi müddəti, faktiki olaraq inzibati həbs müddətinin bitməsi və ya xüsusi hüququn məhdudlaşdırılması müddətinin başa çatması ilə üst-üstə düşür.

İnzibati tənbehin ödənilməsi halı heç bir sənədin tərtib edilməsi ilə həyata keçirilmir. O, avtomatik olaraq qanunla müəyyən olunmuş müddətin (bir il) keçməsi ilə bitir.

Azərbaycan Respublikası İXM-in 36-cı maddəsinə uyğun olaraq vurulmuş əmlak zərərinin əvəzinin ödənilməsinin əsası və qaydası müəyyən edilmişdir. İXM-in bu maddəsinə əsasən:

“İnzibati xəta haqqında işə baxarkən, vurulmuş əmlak zərərinin əvəzinin ödənilməsi barədə mübahisə olmadıqda, hakim, səlahiyyətli orqan (vəzifəli şəxs) inzibati tənbeh tətbiq etməklə eyni vaxtda vurulmuş zərərin əvəzinin ödənilməsi barədə məsələyə də baxa bilər.

İnzibati xəta haqqında işə baxarkən, vurulmuş əmlak zərərinin əvəzinin ödənilməsi barədə mübahisə olduqda, inzibati tənbeh tətbiq etməklə eyni vaxtda vurulmuş zərərin əvəzinin ödənilməsi barədə məsələyə yalnız hakim baxa bilər.

İnzibati xəta nəticəsində vurulmuş mənəvi zərərin əvəzinin ödənilməsi məsələsi Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsinə uyğun olaraq həll edilir. Daha dəqiq desək, inzibati xəta hadisəsi nəticəsində maddi zərərlə bağlı mübahisə olduqda, vurulmuş əmlak zərərinin və ya mənəvi zərərin əvəzinin ödənilməsi Azərbaycan Respublikası Mülkü Prosesual Məcəlləsinə müvafiq olaraq irəli sürülən iddia əsasında mülkü mühakimə icraatı formasında həyata keçirilir.

Sualı yekunlaşdırarkən bir daha qeyd etmək istərdik:

1. Fiziki və ya vəzifəli şəxslər barəsində inzibati tənbeh tətbiq edilərkən xətanın xarakteri, inzibati xəta törədən şəxsin şəxsiyyəti, onun təqsirinin dərəcəsi, əmlak vəziyyəti, habelə məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar nəzərə alınır.

2. Hüquqi şəxslər barəsində inzibat tənbeh tətbiq edilərkən inzibati xətanın xarakteri, hüquqi şəxsin maliyyə və əmlak vəziyyəti, habelə məsuliyyəti yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar nəzərə alınır.

3. İnzibati tənbehin tətbiq edilməsi həmin inzibati tənbehə səbəb olmuş öhdəliklərin yerinə yetirilməsindən şəxsi azad etmir.

4. Bir şəxs iki və ya daha çox inzibati xəta törətdikdə, onun barəsində hər bir inzibati xətaya görə ayrılıqda inzibati tənbeh tətbiq edilir.

5. Bir şəxsin törətdiyi bir neçə inzibati xətaya dair işlərə eyni vaxtda eyni orqan tərəfindən baxıldıqda, həmin şəxs daha ciddi xətaya görə müəyyən edilmiş sanksiya çərçivəsində tənbeh edilir. Bu halda törədilmiş xətalardan hər hansı birinə görə nəzərdə tutulmuş əlavə tənbehlərdən biri əsas tənbehə əlavə edilə bilər.

6. İnzibati tənbeh inzibati xətanın törədildiyi gündən ən gec iki ay keçənədək verilə bilər. Gömrük qaydaları, ətraf mühitin qorunması qaydaları, eləcə də maliyyə, vergilərin və rüsumların ödənilməsi qaydaları əleyhinə olan inzibati xətalara görə inzibati tənbeh inzibati xətanın törədildiyi gündən ən gec bir il keçənədək verilə bilər.

Sual 4. İnzibati xətlər haqqında işlərin aidiyyətliyinin anlayışı və növləri

Ədalət mühakiməsindən fərqli olaraq, inzibati-yurisdiksiya fəaliyyətini həyata keçirən orqanların sistemi bu fəaliyyəti həyata keçirən subyektlərin çoxluğu ilə xarakterizə olunur. Bu da dövlət idarəetmə sistemində baş verən inzibati xətlərin müxtəlifliyi və geniş yayılmaları ilə izah olunur. Məsələn: İXM-in Xüsusi hissəsinin “İnzibati xətlər” adlı VI-cı bölməsinə (20-40-cı fəsillər, 157-609-cu maddələr) daxil olmuş inzibati xətlər cəmiyyətin idarəedilməsinin müxtəlif sahələrində törədilir. Həmin inzibati xətlər öz xüsusiyyətlərinə və qəsd etdikləri obyektlərə görə bir-birindən fərqləndirilir.

Törədilən inzibati xətlər haqqında işlərə bir orqanda baxılması fəaliyyətini təcürbi cəhətdən həyata keçirmək qeyri-mümkündür. Digər bir tərəfdən isə, inzibati xətlər haqqında işlərə bir orqanda baxılırsa, “operativlik” və “ədalətlik” kimi prinsiplərin də təmin edilməsi şübhə altına düşəcəkdir.

İnzibati xətlər haqqında işlərə baxan orqanların sistemi, törədilən inzibati xətlərin eyni tipli (müxtəlif tərkibli) olmaması izah olunur. Bu məqsədlə də Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər qanunvericiliyi ilə səlahiyyət verilmiş müxtəlif orqanlar (vəzifəli şəxslər) tərəfindən inzibati xətlər haqqında işlərə baxılır.

İnzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq səlahiyyəti olan orqanları üç qrupa bölmək olar:

Birinci qrupa yalnız rayon (şəhər) məhkəmələri daxildir. İXM-in 22-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş inzibati xətlərin törədilməsində alət və ya inzibati xətlərin bilavasitə obyektinə olmuş predmetin müsadirəsi, ictimai işlər və inzibati həbs yalnız rayon (şəhər) məhkəmələri tərəfindən tətbiq olunur.

Qeyd etmək yerinə düşər ki, “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında” Qanunun tətbiqi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 fevral 2016-cı il tarixli Fərmanının 6-cı bəndinə əsasən, Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 43.1-ci maddəsində göstərilən inzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq hüququ bu Fərmanla həmçinin səlahiyyətli orqanlara aid edildikdə, icraatında inzibati xətlər haqqında iş olan səlahiyyətli orqan (vəzifəli şəxs) inzibati xətlərin xarakterini, inzibati xətlə törədən şəxsiyyətini, onun təqsirinin dərəcəsini, məsuliyyəti ağırlaşdırıcı halların və müsadirə olunmalı malların mövcudluğunu nəzərə alaraq, şəxs barəsində müvafiq maddənin sanksiyasında nəzərdə tutulan xəbərdarlıq və ya cərimə inzibati tənbeh tədbirlərindən daha ağır tənbeh tədbirinin tətbiqi üçün əsasların olması qənaətinə gəldikdə, inzibati xətlər haqqında protokolu baxılmaq üçün **məhkəməyə göndərir.**

Bu sistemə daxil olan ikinci qrup orqanlar yalnız inzibati xətlər haqqında işləri həll etmək üçün təşkil edilmiş orqanlardır. Məsələn: Azərbaycan Respublikasının yerli icra hakimiyyəti orqanları yanında yaradılan “Yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyalar” (İXM, maddə 41).

İnzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq səlahiyyəti olan orqanların sistemində daxil olan üçüncü qrup orqanlar bir qayda olaraq, özlərinin yoxlama-nəzarət funksiyaları ilə yanaşı inzibati yurisdiksiya funksiyalarını həyata keçirən orqanlardır. Buraya İXM-in 42-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulan Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının vəzifəli şəxsləri aiddir. Bu orqanların dairəsi və adları “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında” Qanunun tətbiqi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 fevral 2016-cı il tarixli Fərmanı ilə müəyyən edilmişdir.

İnzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq səlahiyyəti olan orqanların sistemi “ərəzi-sahəvi” prinsip əsasında təşkil edilir. İnzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq səlahiyyəti olan orqanların sisteminin bu prinsip əsasında təşkil edilməsinin mahiyyəti inzibati xətlərin qarşısının alınmasında həm ərəzi, həm də inzibati xətlərin dövlət idarəetmə sisteminin ayrı-ayrı sahələrində baş vermə xüsusiyyətlərinə görə aparılmasından ibarətdir.

Ərazi prinsipinə görə inzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq səlahiyyəti olan orqanlara əsasən, bu və ya digər inzibati-ərəzi vahidi miqyasında fəaliyyət göstərən orqanlar aiddir. Birinci növbədə bu orqanlara konkret inzibati-ərəzi vahidi miqyasında fəaliyyət göstərən və inzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq səlahiyyəti verilmiş orqanlar aiddirlər. Məsələn: rayon (şəhər) məhkəmələri və yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyalar (kollegial orqan).

İnzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq səlahiyyəti olan sahəvi orqanlar dövlət idarəetməsinin ayrı-ayrı sahələrində fəaliyyət göstərən orqanlardır. Sahəvi orqanlar ixtisaslaşma əsasında fəaliyyət göstərirlər. Bu orqanlar fəaliyyət göstərdiyi sahələrdə törədilmiş inzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq səlahiyyəti olan orqanlar sistemində daxildir. Qeyd edilən orqanların həm konkret inzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq səlahiyyəti, həm də yurisdiksiya aidiyyətinin dəqiq ierarxiyası müəyyən edilmişdir. Məsələn: ov qaydalarının pozulmasına görə müvafiq işlərə baxmaq və inzibati tənbehlərin tətbiq edilməsi, habelə ov qaydalarına əməl olunmasına dövlət nəzarətini həyata keçirmək üzrə Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin şəhər və rayon orqanlarının səlahiyyəti vardır.

Beləliklə, Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər qanunvericiliyi inzibati xətlər haqqında işlərə baxmağa səlahiyyəti olan orqanların (vəzifəli şəxslərin) üç növünü müəyyən etmişdir. İXM-in 40-cı maddəsinə əsasən həmin orqanlar (vəzifəli şəxsləri) aşağıdakılardır:

- rayon (şəhər) məhkəmələri;
- yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyalar (kollegial orqan);
- müvafiq icra hakimiyyəti orqanları, Mərkəzi Bank, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının yaratdığı qurum (vəzifəli şəxslər).

Bu orqanlar dövlət idarəetmə sisteminin ayrı-ayrı sahələrində baş verən inzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq və işin həllini düzgün həyata keçirmək üçün sahəvi prinsip əsasında təşkil edilmiş ixtisaslaşdırılmış orqanlardır.

Qeyd edildiyi kimi, inzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq səlahiyyəti olan orqanların dairəsi Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 40-cı maddəsinə əsasən müəyyən edilmişdir. Lakin inzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq səlahiyyəti olan subyektlərin dairəsi və onların səlahiyyət hədləri onların fəaliyyətini tənzimləyən konkret normativ hüquqi aktlarla müəyyən edilir. Məsələn: Azərbaycan Respublikasının 31 may 2002-ci il tarixli Qanunu ilə Əsasnaməsi təsdiq edilən “Yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyalar haqqında” Əsasnamənin 4-cü maddəsi ilə inzibati xətlər haqqında işlərə və ya materiallara Komissiyalar tərəfindən baxılması müəyyən edilmişdir.

On səkkiz yaşınadək yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində müvafiq dövlət orqanları tərəfindən daxil olan inzibati xətlər haqqında işlərə və ya materiallara komissiyalar baxır və bu Əsasnamənin 9-cu maddəsinin birinci hissəsində nəzərdə tutulmuş intizam təsir tədbirlərindən birini tətbiq edirlər.

Müvafiq dövlət orqanları yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində inzibati xətlər haqqında işləri və ya materialları üç günədək müddətdə yerli komissiyalara göndərilir.

Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsinə uyğun olaraq komissiyalar, habelə Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 189.1-ci, 189.3-cü, 189.4-cü, 512 və 522-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş inzibati xətlər haqqında işlərə baxır və inzibati xəta törətmiş şəxslər barəsində inzibati tənbeh tətbiq edirlər. Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 42-ci maddəsi ilə inzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq səlahiyyəti olan vəzifəli şəxslərin səlahiyyətləri müəyyən edilmişdir. Qanunvericinin mövqeyinə əsasən, inzibati xətlər haqqında işlərə baxmağa səlahiyyəti olan vəzifəli şəxslər İXM-in Xüsusi hissəsində nəzərdə tutulmuş inzibati tənbehləri yalnız xidməti vəzifələrinin icrası zamanı tətbiq edə bilərlər.

İXM-in 8-ci fəslə "İnzibati xətlər haqqında işlərin aidiyyəti" adlanır. Qanunverici bu fəsildə rayon (şəhər) məhkəmələrinin aidiyyətini və müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının aidiyyətini müəyyən etmişdir. Belə ki, İXM-in 40, 41 və 43-cü maddələrində göstərilən hallardan başqa digər inzibati xətlər haqqında işlərin aidiyyətliyi müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına verilmişdir.

Qeyd edilməsi zəruridir ki, "Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2015-ci il 29 dekabr tarixli 96-VQ nömrəli Qanununun tətbiqi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 fevral 2016-cı il tarixli Fərmanı ilə inzibati xətlər haqqında işlərə baxmağa səlahiyyəti olan subyektlər qismində Azərbaycan Respublikasının nazirlikləri, dövlət komitələri və digər mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları, habelə yerli icra hakimiyyəti orqanları nəzərdə tutulur.

İnzibati xətlər haqqında işlərin aidiyyəti dedikdə, inzibati xətlər qanunvericiliyinə əsasən, inzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq səlahiyyəti olan subyektlər, habelə onlar arasında bu işlərin baxılması üzrə səlahiyyətlərin bölüşdürülməsi başa düşülür.

Aidiyyətliyin dörd növü mövcuddur:

- predmet (sahəvi) aidiyyətliyi;
- ərazi aidiyyətliyi;
- vəzifə aidiyyətliyi;
- ikili aidiyyətliik.

Predmet aidiyyətliyi müvafiq kateqoriya işlərin baxılmasının hansı növ orqana həvalə edilməsi haqqında məsələnin normativ qaydada həllidir. Məsələn: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında" Qanununun tətbiqi barədə 15 fevral 2016-cı il tarixli Fərmanının 4.23-cü bəndi ilə müəyyən edilmişdir ki, "...mədəni sərvətlərin müvafiq icra hakimiyyəti orqanı ilə razılaşdırılmadan sökülməsinə, məhv edilməsinə, parçalanmasına..." Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, "İçərişəhər" Dövlət Tarix-Memarlıq və "Qala" Dövlət Tarix-Etnoqrafiya qoruqları ərazisində yerləşən mədəni sərvətlərə münasibətdə isə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında "İçərişəhər" Dövlət Tarix-Memarlıq Qoruğu İdarəsi nəzərdə tutulur;

Ərazi aidiyyətliyi konkret işin harada baxılması haqqında məsələnin normativ həllidir. Məsələn: Azərbaycan Respublikası İXM-in 110-cu maddəsinə əsasən, inzibati xəta haqqında işə onun törədildiyi yerdə baxılır.

Barəsində inzibati xəta haqqında iş üzrə icraat aparılan şəxsin vəsatətinə əsasən inzibati xəta haqqında işə onun yaşadığı yer üzrə baxıla bilər. Yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində inzibati xətlər haqqında işlərə şəxsin yaşadığı yer üzrə baxılır.

Nəqliyyat vasitəsini idarə etmək hüququnun məhdudlaşdırılmasına səbəb ola bilən inzibati xətlər haqqında işlərə, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının mərkəzi informasiya sisteminin məlumatları nəzərə alınmaqla, ya inzibati xətanın törədildiyi yerdə, yaxud şəxsin yaşadığı yer üzrə baxıla bilər.

Vəzifə aidiyyətliyi dövlət orqanlarında işin hansı vəzifəli şəxs tərəfindən baxılması məsələsinin normativ həllidir. Bu məsələ hal-hazırda “İnzibati xətlər haqqında işlərə baxmağa səlahiyyəti olan vəzifəli şəxslərin siyahısı”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 23 fevral 2017-ci il tarixli Fərmanı ilə tənzimlənir. Bu fərmanda inzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq səlahiyyəti olan vəzifəli şəxslərin siyahısı və onlar tərəfindən baxılan inzibati xətlərin dairəsi göstərilmişdir. Məsələn: Azərbaycan Respublikasının daxili işlər naziri, onun müavinləri, Naxçıvan Muxtar Respublikasının daxili işlər naziri, onun müavinləri, DİN-in BİTİ-nin rəisi, BDYPİ-nin rəisi, ərazi polis orqanlarının rəisləri, onların müavinləri, polis sahə rəisləri və s.

İkili aidiyyətlik bir inzibati xətanın iki orqanda baxılması mümkünlüyünü nəzərdə tutur. Məsələn: Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin 510-cü maddəsində (Xırda xuliqanlıq) nəzərdə tutulmuş inzibati xətanın baxılması -İXM-in 43-cü maddəsinə əsasən, rayon (şəhər) məhkəməsi və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətlər Məcəlləsinin təsdiq edilməsi haqqında” Qanununun tətbiqi barədə 15 fevral 2016-cı il tarixli Fərmanının 5.1-ci bəndinə Daxili İşlər Nazirliyi baxır. Göstərilən halda işin hansı orqanda baxılması məsələsini həll edərkən səlahiyyətli subyekt (icra hakimiyyəti orqanının vəzifəli şəxsi) inzibati xətanın xarakterini, inzibati xəta törədənin şəxsiyyətini, onun təqsirinin dərəcəsini, məsuliyyəti ağırlaşdıran halların və müsadirə olunmalı malların mövcudluğunu nəzərə alaraq, şəxs barəsində müvafiq maddənin sanksiyasında nəzərdə tutulan xəbərdarlıq və ya cərimə inzibati tənbeh tədbirlərindən daha ağır tənbeh tədbirinin tətbiqi üçün əsasların olması qənaətinə gəldikdə, inzibati xəta haqqında protokolu baxılmaq üçün məhkəməyə göndərir.

Nəticə

Mühazirəmizə yekun olaraq qeyd edə bilərik ki, onun məzmununa daxil olan məlumatların açıqlanması nəticəsində sizlər fəaliyyətinizdə həm nəzəri, həm də təcrübi cəhətdən böyük əhəmiyyət kəsb edəcək biliklər əldə etdiniz.

Mühazirənin birinci sualının köməkliyi ilə inzibati tənbehlərin anlayışı, onların tətbiq edilməsinin məqsədi, əhəmiyyəti və inzibati tənbehlərin inzibati məcburetmiş tədbirlərinin digər növlərindən hansı xüsusiyyətlərinə görə fərqlənməsi barədə nəzəri biliklər əldə etdiniz.

İkinci sual vasitəsi ilə inzibati tənbehlərin sistemi, növləri və onların hər birinin hüquqi xarakteristikası haqqında nəzəri müddəalar təhlil edildi.

Mühazirənin üçüncü sualında isə inzibati tənbehlərin tətbiq edilməsinin ümumi qaydası açıqlanmışdır. Onu da qeyd etmək istərdim ki, inzibati tənbeh növləri çoxluq təşkil etdiyi və onlar səlahiyyətli orqanların (vəzifəli şəxslərin) geniş dairəsi tərəfindən tətbiq edildiyi üçün mövzumuzun köməkliyi ilə inzibati tənbeh növlərindən hansılarının DİO (polis) və onların vəzifəli şəxsləri tərəfindən tətbiq edildiyini öyrəndik.

Əldə etdiyiniz nəzəri biliklərin insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsində, ictimai qaydanın qorunmasında, ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsində və cinayətkarlığa qarşı mübarizədə sizə böyük köməkliyi olacaqdır. Digər tərəfdən isə bu biliklərə yiyələnməklə siz, “Polis haqqında” Qanunun 3-cü və 4-cü maddələrindən irəli gələn tələbləri qanunvericiləyə müvafiq olaraq yerinə yetirmiş olarsınız.

Mövzunun köməkliyi ilə əldə etdiyiniz nəzəri biliklərin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, onları bilməklə siz, “Polis haqqında” Qanunun 5-ci maddəsindən irəli gələn tələbləri qanunvericiləyə müvafiq olaraq yerinə yetirmiş olacaqsınız.